

**МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
ФАКУЛЬТЭТ ЖУРНАЛІСТЫКІ**

Кафедра стылістыкі і літаратурнага рэдагавання

**Практыкум па курсе
“Сучасная беларуская мова”**

**ЛЕКСІКАЛОГІЯ. ФРАЗЕАЛОГІЯ.
ЛЕКСІКАГРАФІЯ (ФРАЗЕАГРАФІЯ)**

для студэнтаў спецыяльнасцей

Е 1-23 01 08 – Журналістыка

Е 1-23 01 07 – Інфармацыя і камунікацыя

Е 1-23 01 09 – Міжнародная журналістыка

Е 1-23 01 10 – Літаратурная работа

**Мінск
2006**

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

А ў т а р – **Шасцярнёва Лілія Георгіеўна**,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры стылістыкі і літаратурнага
рэдагавання

Р э ц э н з е н т ы:

Басава Ганна Іванаўна, кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры
стылістыкі і літаратурнага рэдагавання Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта;

Уласевіч Вікторыя Іванаўна, старшы навуковы супрацоўнік аддзела
сучаснай беларускай мовы Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН
Беларусі.

Праграма зацверджана на пасяджэнні
кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання
факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
27 верасня 2006 г., пратакол № 1.

Рэкамендавана Вучоным саветам
факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
11 кастрычніка 2006 г., пратакол № 2.

Беларуская мова як вучэбная дысцыпліна займае адно з цэнтральных месц у падрыхтоўцы будучых журналістаў і прадугледжвае глыбокае і ўсебаковае асэнсаванне заканамернасцей сістэмы мовы, практычнае авалоданне лексічнымі нормамаі, выпрацоўку ўменняў самастойнага аналізу моўных з’яў.

Практыкум складзены ў адпаведнасці з існуючай вучэбнай праграмай, змяшчае матэрыял для практычных заняткаў па тэме “Лексікалогія. Фразеалогія. Лексікаграфія (фразеаграфія)”.

Вывучэнне лексікалогіі і фразеалогіі дазволіць пашырыць круггляд студэнтаў, пазбегнуць лексічных памылак, звязаных з няведаннем дакладнага значэння слова або неразуменнем кантэксту.

У практыкуме кожная тэма ўключае шэсць частак: *тэарэтычную, лабараторную, развіццёвую, эксперыментальную, творчую, арфаграфічную*. Усе заданні арыентаваны на тое, каб дапамагчы студэнтам засвоіць адпаведны раздзел беларускай мовы, замацаваць тэарэтычныя веды і практычныя навыкі.

Задачы курса:

- паказаць спецыфіку лексічнай сістэмы беларускай мовы, даць яе характарыстыку паводле сфер выкарыстання і паходжання;
- навучыць карыстацца рознымі лексікаграфічнымі даведнікамі, у прыватнасці галіновымі і тэрміналагічнымі;
- узбагаціць прафесійны слоўнік запас будучых спецыялістаў;
- сфарміраваць уменне кваліфікавана карыстацца лексічнымі сродкамі ў афіцыйна-справавым і навуковым стылях.

Практыкаванні складзены на аснове фактычнага матэрыялу з твораў класікаў беларускай літаратуры, а таксама сучасных мастацкіх і публіцыстычных тэкстаў. Усе яны скіраваны на творчы пошук, развіццё крытычнага мыслення, удасканаленне навукова-даследчай працы, на тое, каб выклікаць цікавасць у студэнтаў да роднай мовы, падштурхнуць іх да разважанняў. Асобныя заданні звязаны з дыскусійнымі пытаннямі культуры мовы, выкананне якіх патрабуе выпрацоўкі здольнасці да самастойнага аналізу моўных з’яў.

Практычнае авалоданне лексічнымі сродкамі беларускай мовы прадугледжвае розныя віды працы на занятках:

- вусныя паведамленні і дыскусіі на навуковыя і агульнакультурныя тэмы;
- заданні творча-пошукавага характару з выкарыстаннем прафесійных даведнікаў;
- складанне кароткіх тэрміналагічных слоўнікаў з улікам спецыялізацыі і стварэнне тэкстаў па апорных словах-тэрмінах;
- пісьмовыя творчыя работы на прапанаваныя тэмы;
- пісьмовы тэставы кантроль.

Спіс асноўнай, развіцёвай і дадатковай літаратуры дапаможа пазнаць неабходныя веды, будзе выхоўваць самастойнасць у пошуках патрэбнай інфармацыі.

ПРАГРАМА ПРАКТЫКУМА

Лексіка сучаснай беларускай мовы

Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Прадмет і задачы лексікалогіі. Азначэнне слова як асноўнай адзінкі мовы. Навуковыя адгалінаванні лексікалогіі: семантыка (семасіялогія, анамасіялогія) і семіётыка (семіялогія).

Лексічнае і граматычнае значэнне слова. Тыпы лексічных значэнняў. Фармальна-семантычная структура слова. Лексема і сема. Інтэгральныя семы. Дыферэнцыяльныя семы.

Полісемія. Прамыя (асноўныя) і пераносныя (вытворныя) значэнні, дынаміка іх узаемаадносін. Семантычная пераарыентацыя слова ў тэксце, асаблівасці выкарыстання трыпаў у СМІ. Лексіка-семантычная характарыстыка беларускай мовы. Фарміраванне яе слоўнікавага складу ва ўмовах інфармацыйнага грамадства. Семантычная кандэнсацыя як спосаб захавання народнай спадчыны. Парадыгматыка, сінтагматыка, эпідыгматыка. Лексіка-семантычная парадыгматыка. Семантычная пазіцыя слова.

Тыпы слоўных апазіцый. Апазіцыі фармальнай тоеснасці. Прычыны схільнасці мовы да альтэрнатыўных пазначэнняў, моўныя рэсурсы і маўленчыя рэалізацыі лексічнай аманіміі. Тыпы амонімаў. Прычыны ўзнікнення і шляхі ўтварэння амонімаў. Тыпалогія размежавання аманіміі і полісеміі. Паранімы. Міжмоўныя амонімы і паралексія.

Апазіцыі семантычнай тоеснасці. Сінонімы. Сінанімічны рад. Паняцце пра дамінанту. Тыпы сінонімаў. Эўфемізмы. Крыніцы ўзбагачэння беларускай лексікі сінонімамі. Лексічная і сінтаксічная сінанімія. Семантычныя і стылістычныя функцыі сінонімаў (замышчэнне, удакладненне, ацэнка, стылявая арганізацыя тэксту).

Апазіцыі семантычнай процілегласці. Антанімія. Структурная і семантычная класіфікацыя антонімаў. Сутнасць антанімічнага супрацьпастаўлення: антонім, антытэза, энантысемія, аксюмаран і іншы. Выяўленчыя магчымасці антонімаў. Сінанімія і антанімія – актыўныя працэсы ў мове і тэкстах СМІ.

Гістарычнае фарміраванне лексікі сучаснай беларускай мовы. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання: агульнаславянская, усходнеславянская, уласнабеларуская. Спрадвечна беларуская і запазычаная лексіка. Методыка вызначэння запазычанага слова. Засваенне запазычаных слоў: фанетычнае, графічнае, граматычнае, семантычнае. Транслітарацыя. Выкарыстанне варварызмаў і экзатызмаў у сучасных тэкстах. Праблема запазычанняў і сучаснае грамадства.

Сацыяльна-функцыянальная характарыстыка лексікі беларускай мовы. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле актыўнага і пасіўнага складу: гістарызмы, архаізмы, неалагізмы. Сфера ўжывання беларускай лексікі (асаблівасці функцыянавання). Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжытку: дыялектызмы, тэрміналагічная і прафесійная лексіка, жарганізмы і аргатызмы. Выкарыстанне ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах.

Стылістычныя разрады беларускай лексікі. Адметнасць функцыянавання лексічных пластоў вуснай і пісьмовай формаў.

Лексіка-семантычны аналіз слова.

Беларуская фразеалогія

Фразеалогія як лінгвістычная дысцыпліна. Прадмет і задачы фразеалогіі. Фразеалагічная адзінка і фразеалагічны склад беларускай мовы. Адrozenне слова і фразеалагізма, словазлучэнняў і фразеалагізмаў, сказаў і фразеалагізмаў. Семантыка-граматычныя асаблівасці фразеалагізмаў.

Значэнне фразеалагізмаў як сістэмных элементаў мовы. Структура значэння фразеалагічнай адзінкі: ідыяматычнасць, унутраная форма, ацэначнасць, мадальнасць, стылістычныя канатацыі, экспрэсіўнасць, эмацыянальная ацэнка.

Суадносіны фразеалагізмаў з часцінамі мовы: субстантыўныя, дзеяслоўныя, ад'ектыўныя, прыслоўныя, выклічнікавыя фразеалагізмы. Марфалогія кампанентаў фразеалагізма (суадносныя формы ліку, склону, трывання і інш.).

Класіфікацыя фразеалагічных зваротаў з пункту погляду семантычнай злітнасці кампанентаў. Фразеалагічныя зрашчэнні, адзінствы, злучэнні і спалучэнні. Крытэрыі іх размежавання: вобразнасць, матываванасць значэння, характар сувязі кампанентаў. Класіфікацыя фразеалагізмаў, прапанаваная акадэмікам В.У. Вінаградавым.

Класіфікацыя фразеалагічных зваротаў паводле паходжання. Крыніцы беларускай фразеалогіі. Уласнабеларускія фразеалагізмы, этнамоўны кампанент іх семантыкі. Запозычаныя фразеалагізмы. Антычная міфалогія і біблейскія тэксты ў беларускай фразеалогіі. Фразеалагічныя калькі ў беларускай мове.

Крытэрыі літаральнай перакладавальнасці як паказчык нацыянальнай ідыяматычнасці мовы. Памылковае ўжыванне ўстойлівых словазлучэнняў у тэкстах СМІ.

Стылістычная класіфікацыя фразеалагізмаў. Міжстылёвыя фразеалагізмы. Размоўна-гутарковыя і кніжныя фразеалагізмы, дыяпазон іх экспрэсіўна-стылістычнай афарбоўкі, сфера ўжывання. Полісемія, сінанімія і аманімія фразеалагізмаў.

Фразеалага-семантычны аналіз устойлівых словазлучэнняў.

Беларуская лексікаграфія

Лексікаграфія як раздзел мовазнаўства. Прадмет і задачы лексікаграфіі. Тэарэтычная і практычная лексікаграфія. Асноўныя паняцці практычнай лексікаграфіі: слоўнік, слоўнікавы артыкул, семантызацыя, граматычны і фанетычны каментарый да слова (вакабулы), памета.

Сучасны стан і тэндэнцыі развіцця. Тыпы слоўнікаў: перакладныя, тлумачальныя, дыялектныя, арфаграфічныя і арфаэпічныя, сінанімаў, паранімаў, міжмоўных амонімаў і паранімаў, паралексаў, этымалагічныя, гістарычныя, тэрміналагічныя, марфемныя, эпітэтаў, мовы пісьменніка, анамастычныя, частотныя і інш. Змест слоўнікавага артыкула. Тыпы лексікаграфічных дэфініцый. Стылістычныя адзнакі.

Праблематыка тэарэтычнай лексікаграфіі. Стварэнне навуковай тыпалогіі слоўнікаў, распрацоўка слоўнікаў новых тыпаў. Выпрацоўка прыцыпаў лексікаграфічнай інтэрпрэтацыі слоў. Перспектывы лексікаграфічнай працы.

Беларуская фразеаграфія

Тыпы фразеалагічных слоўнікаў. З гісторыі фразеаграфіі. Тлумачальныя слоўнікі фразеалагізмаў з народнай мовы і асобных гаворак. Фразеалагічныя слоўнікі літаратурнай мовы.

Набыткі і праблемы беларускай фразеаграфіі.

ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН ПРАКТЫКУМА

№ п/п	Назва тэмы	Від заняткаў	Колькасць гадзін
1	Слова ў сістэме мовы. Сістэмныя адносіны ў лексіцы	Практычныя заняткі	2
2	Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання	Практычныя заняткі	2
3	Лексіка нацыянальнай мовы паводле сферы выкарыстання. Стылістычныя разрады беларускай лексікі	Практычныя заняткі	2
4	Беларуская фразеалогія	Практычныя заняткі КСР	2 2
5	Семантычная, этымалагічная і марфалагічная класіфікацыя фразеалагізмаў	Практычныя заняткі	2
6	Прыказкі, прымаўкі, афарызмы як фразеалагічны матэрыял	Практычныя заняткі КСР	2 2
7	Лексікаграфія	Практычныя заняткі	2
8	Беларуская фразеаграфія	Практычныя заняткі	2

СЛОВА Ў СІСТЭМЕ МОВЫ. СІСТЭМНЫЯ АДНОСІНЫ Ў ЛЕКСІЦЫ

I. Тэарэтычная частка

1. Лексікалогія. Прадмет і задачы. Слова як адзінка мовы. Лексічнае і граматычнае значэнне слова. Тыпы лексічных значэнняў слова.
2. Слова і прадмет (дэнатат). Слова і паняцце (сігніфікат).
3. Асноўныя тыпы лексічных значэнняў. Прамое і пераноснае значэнне слова. Віды пераносных значэнняў (метафара, метанімія, сінекдаха).
4. Сістэмнасць мовы. Узаемаабумоўленасць яе адзінак.
5. Нацыянальная адметнасць беларускай лексікі. Беларуская безэквівалентная лексіка (у рускамоўным дачыненні).
6. Полісемія. Аманімія. Паранімія. Размежаванне аманіміі і полісеміі.
7. З'ява паралексіі і міжмоўная аманімія.
8. Лексічная і сінтаксічная сінанімія.
9. Агульная характарыстыка паняццяў "антанімія", "антонім", "антытэза", "аксюмаран".

II. Лабараторная частка

1. Што такое паняцце? Чым яно адрозніваецца ад слова? Якія з пададзеных ніжэй слоў не з'яўляюцца назвамі паняццяў і чаму?

Цукеркі, мёд, пячэнне, сукенка, шуба, паліто, кішэня, пінцэт, агу, ой, радасць, шчасце, нянавіць, Таня, Маня, жудасна, вусцішна, Янка Брыль, Мінск, ну, або, пяць, смяяцца, нага, малы, мы, бацька, твой.

2. Адзначце, якія словы маюць лексічнае і граматычнае значэнне, якія – толькі граматычнае, а якія не маюць ні лексічнага, ні граматычнага значэння.

Ноччу за возерам неспадзявана затрубіў лось. Вялікі і гарбаносы стаяў ён, і над ім выступалі шырокія, на сем вырастаў (па адным на кожны год) рогі. Неўзабаве лось пачуў наперадзе незнаёмы пах. Дакладней, то быў пах чалавека. Звер адгадаў яго за вярсту, але сёння да чалавечага прымешваўся пах гары і нечага нязвыклага. Сахаты пастаяў на зацененай дарозе, панюхаў паветра і рушыў далей, пагарджаючы небяспекай. (І. Ч.).

3. Паводле спалучальныхных (сінтагматычных) магчымасцей выдзеленых слоў вызначце іх значэнні (фразеалагічна звязаныя, сінтаксічна абумоўленыя, канструктыўна абумоўленыя).

1. Затое ж дзядзька хват і дока, набіў на косах сваё вока. (Я. К.). 2. Снег рыхлы з'елі туманы, – бярозавік цячэ ў збаны. (А. Б.). 3. У вачэрняй цішыні звіняць ручайкі. (Т. Х.). 4. Рынак ёсць рынак, натоўп кішма кішыць, сотні вачэй вакол – адны хочуць усунуць табе ў рукі свой тавар як мага даражэй, другія глядзяць, што ты прапануеш. (І. Н.). 5. Надзела, каб вам жа спадабацца, бярвяно вы, чурбан вучоны! (Я. К-с.). 6. Мартын Рыль зірнуў на дзеда Талаша. Ён здагадваецца, куды гне стары. (Я. К-с.). 7. “Пра што задумаўся, газетны воўк?” – словы Дубава вярнулі Мішу з глыбінь памяці на лясную дарогу. (А. З.).

4. Выпішыце метафары, метаніміі, сінекдахі. Выявіце сярод іх агульнамоўныя, вобразна-паэтычныя і індывідуальна-аўтарскія.

1. Матчынай зямлі карэнне ніколі не адпусціць нас. (Панч.). 2. Карэнне дрэў густа перапляляю дарогу. (Чарн.). 3. Зоркі нашай маладосці ў вачах зазяюць. (Ал.). 4. Шпак вартуе агароды і вішнёвы наш садок. (Ч.). 5. Бабуля частавала маладых вішнёвым варэннем, Сцяпан дзякаваў, расказваў смешныя гісторыі, і ўсе рагаталі. (А. С.). 6. Гэй, жаніх, гані нам выкуп багаты і вялікі за кужэльныя косы, за блакітныя вочы, за вішнёвыя вусны. (Панч.). 7. Зялёная ты яшчэ разведчыца. (В. Б.). 8. Цяпер Ульяна ведае, што ён праводзіў яе, маладую і такую зялёную. (У. П.). 9. Каля плота хрумсцелі абабранымі зялёнымі яблыкамі дзеці. (В. А.). 10. Дарог у свеце вельмі многа, а ты між іх сваю знайдзі. Няхай нялёгка дарога, а ты ідзі, а ты ідзі. (Бр.). 11. І хвалі лоб азёрны не маршчыняць. (Р. Б.). 12. Не раз утомлены дарогай, жыццём вясны мае убогай, к табе я ў думках залятаю і там душою спачываю. (Я. К-с.).

5. Падбярыце да наступных словазлучэнняў такія, у якіх выдзеленае слова ўжывалася б у пераносным значэнні. Растлумачце, на якой аснове адбыўся перанос значэння.

Узор. Бацька кліча – лес кліча, блакітныя вочы – блакітная плынь.

Крылы птушкі, *зялёная* трава, *дзяўчына спявае*, *ружовая* сукеначка, *жывая* рыба, *вялікі пажар*, *гром грывіць*, *шырокае поле*, *падэшка* абутку, *залаты* пярсцёнак, *светлая аўдыторыя*, *чалавек ідзе*.

6. Вызначце, на сумежнасці якіх паняццяў заснаваны метанімічны перанос у прыкладах.

- 1) Клас чысты – клас здольны;
- 2) цяжкая праца – навуковая праца;
- 3) фужэры з крышталю – продаж крышталю;
- 4) чыстая аўдыторыя – удзячная аўдыторыя;
- 5) пераезд у іншую мясцовасць – чыгуначны пераезд.

7. Выявіце тыпы пераносных значэнняў: метафара (1), метанімія (2), сінекдаха (3).

Падэшка гары ( ), кубак малака ( ), развязка твора ( ), ахова не разгубілася ( ), заваяваць бронзу ( ), спінка крэсла ( ), не дайшоў немец да Масквы ( ), новыя Калумбы ( ), не маю ні капейкі ( ), стаіць восень ( ), у полі засеялася заўтра ( ), завод гадзінніка ( ), быць начальствам – не для мяне ( ), загаіла раны вясна ( ), наведзець выстаўку акварэлей ( ), у сям’і пяць ратоў ( ), хвалі лоб азёрны не маршчыняць ( ), кужаль на сарочку ( ), мець прыгожы бас ( ), вецер блудзіць ( ), у статку сто галоў ( ).

8. Перакладзіце наступныя словы на рускую мову. Падумайце, ці магчымы аднаслоўныя эквіваленты.

Вочап, гляк, кажан, кабета, смаляк, хрушч, брукаванка, цяпельца, зэдлік, знякавец, прысак, знічка, нішчымніца, дубэльты, верашчака, абэруч, пярун, алей, грыбовішча, зацірка.

9. Растлумачце значэнні слоў, якія характарызуюць побыт беларускага народа.

Бравэрка, кубелец, вячоркі, драбіны, услон, дзяжа, гумно, ночвы, нагавіцы, цэбар, павець, дрывотня, журавель, дамоўка, чарэн, стадола, фіранка, талака, човен, карэц, гляк.

10. Вызначце, якія з выдзеленых слоў аманімічныя, а якія – шматзначныя:

- 1) арыфметычная задача – першачарговая задача;
- 2) прычыненая юшка – звараная юшка;
- 3) чорная бездань – чорная хвіліна;
- 4) у падранай свіце – у каралеўскай свіце;
- 5) сшыць ніткай – ніткай вілася сцэжка;
- 6) крытычны артыкул – крытычны стан;

- 7) смачная каша *аўсянка* – *аўсянка* спявала ў лесе;
- 8) дзядуля прывёз мне *гасцінец* – *гасцінец* быў разбіты;
- 9) падрыхтаваны *арыгінал* артыкула – мой сусед – вялікі *арыгінал*;
- 10) мінамётная *батарэя* – *батарэя* акумулятараў;
- 11) пачаўся *дыктант* – праверыць *дыктант*.

11. Вызначце, да якога віду амонімаў адносяцца групы слоў.

- 1) Ёд – ёт;
- 2) паехалі на поўдзень – сустрэліся ў поўдзень;
- 3) паліць у печы – паліць буракі;
- 4) стаяў каля ліпкі – ліпкі лісток;
- 5) спелы колас – пісьменнік Колас;
- 6) везці на возе – весці малога за руку;
- 7) у сястры была прыгожая каса – каса сённа не працуе;
- 8) зычны голас – зычны гук.

12. Растлумачце з’яву аманіміі на прыкладзе адной з “Загадак дзедзю Кандрата” Кандрата Крапівы.

Я касой кашу траву
 У зялёным лузе,
 А другую я нашу
 Пастаянна ў пузе.
 Трэцюю, я вам скажу,
 Носіць мая дочка,
 На чацвёртай я ляжу –
 Грэюся ў пясочку.

13. Вызначце, у выніку ўжывання якіх тыпаў амонімаў ствараецца рыфма ў прыведзеных вершаваных радках.

Імпэт з гадамі не пагас,
 І не заездзіўся Пегас.
 Не маю часу сумаваць –
 Здабыткі трэба сумаваць! (Р. Барадулін).

Ушчэнт ступіліся на рогі,
 Сашнік нагрэўся ад раллі,
 Валы прысталі і на рогі
 Барвовы месяц паднялі. (С. Грахоўскі).

14. Растлумачце значэнні міжмоўных амонімаў.

Адказ – отказ, дыван – диван, склон – склон, дзіўны – дивный, краска – краска, час – час, рэч – речь, бядеда – беседа, лаяць – лаять, плот – плот, стрэльба – стрельба, качка – качка.

15. Выберыце ў сказах патрэбны паронім з тых, што даюцца ў дужках.

1. Вера хуценька (адзела, надзела) старэнькае сацінавае ў белы гарошак плацце, завязала стракатую касыначку, абула гумаваы боцікі. (С. Грахоўскі). 2. Прапанова (абагуліць, абагульніць) пасевы была прынята аднагалосна. (Вячэрні Мінск). 3. Усе мы, хто (асабліва, асабіста) ведаў Мікалая Мацвеевіча і каму давялося сустракацца з ім па службе, былі ў палоне яго (асабістай, асаблівай) абаяльнасці. (Звязда). 4. Адночы мне давялося чытаць (біяграфію, аўтабіяграфію) маладога чалавека, напісаную ім разам з заявай аб прыёме ў члены саюза пісьменнікаў. (М. Хведаровіч). 5. Бліжэй за ўсіх у гэтую пару яму стаяў Іваноў з яго (бескарыснай, бескарыслівай) самаадданай душой, з яго фанатычнай прыхільнасцю да мудрасці і праўды. (В. Быкаў). 6. Памятаю, паехаў неяк у Сяльцо інспектар з вобласці – праз дзень вяртаецца ў раён абураны і (гнеўны, гняўлівы). (В. Быкаў). 7. Яго погляд, манера гаварыць выдавалі ў ім чалавека энергічнага, (дзеянага, дзейснага). (Л. Арабей). 8. Кожны пісьменнік ведае, якую вялікую каштоўнасць у сэнсе ўзбагачэння мовы маюць слоўнікі – (дыялекталагічныя, дыялектныя), тлумачальныя, фразеалагічныя. (Р. Шкраба). 9. За засцяпковай прысадай адразу пачынаўся сад. З поўначы яго ахоўвала ад вятроў шырокая паласа (ліставага, лісцёвага) лесу – бяроз, асіні і граба. (М. Машара).

16. Дайце стылістычную характарыстыку выкарыстання антонімаў. Размяжуйце лексічныя антонімы і словы, проціпастаўленыя толькі ў кантэксце.

1. Пра гэта сельсавет выкладзе ўсе даныя: “Што ж, Антон Бялевіч быў – дакумент не выліняў. Не пасіў, а наш актыў, нашу веў ён лінію”. (А. Бялевіч). 2. Страявы афіцэр, капітан, гэты чалавек дзіўным чынам спалучаў у сабе многія якасці, самыя супрацьлеглыя, напрыклад, адчайнага дыверсанта і надзвычай асцярожнага. (І. Шамякін). 3. Сам Лявонцій Мікалаевіч не збіраўся ў дарогу, такой прозай не займаўся даўно. Ведаў, што яго збяруць у любую паездку, у дальнюю і бліжнюю, у Пухавічы і ў Японію. (І. Шамякін). 4. У ягоных расказах дзіўным чынам перапляталіся выдумка

і праўда, фантастыка і сапраўднасць, вера ў цуды і цудоўнае з найўным нявер'ем малога, якое ўсё пабачыла і нічому ўжо не здзіўляецца. (А. Асіпенка). 5. Іншая ветлівасць – гэта добра адрэдагаваная грубасць. (Звязда).

17. Размяжуйце сінонімы ў залежнасці ад зместу і функцыянальнай прызначанасці слоў: ідэаграфічныя (1), стылістычныя (2), семантыка-стылістычныя (3), абсалютныя (4), аўтарскія (5), кантэкстуальныя (6).

Разгляд – аналіз ( ), гасцінец – дарога ( ), канчатак – флексія ( ), прэфікс – прыстаўка ( ), уцячы – даць дзёру ( ), гаварыць – балбатаць ( ), смяяцца – рагатаць ( ), живот – пуза ( ), вясна – залатая пара ( ), сонца – жыцця крыніца ( ), уцячы – даць дзёру ( ).

18. Укажыце дамінанту ў сінанімічных радах. Вызначце стылістычную прыналежнасць сінонімаў.

Пазіраць – уставіцца – глядзець _____
Рагатаць – смяяцца – выскаляцца _____
Борзда – шпарка – хутка – мігам _____
Плакаць – галасіць – раўці _____
Гаварыць – гаманіць – балбатаць _____
Сачыць – віжаваць – пільнаваць _____
Блішчаць – ззяць – свяціцца _____

19. Дапішыце сінанімічныя рады дзеясловаў, прыслоўяў, прыметнікаў, назоўнікаў.

Меркаваць – _____
Пісаць – _____
Гаварыць – _____
Ісці – _____
Благі – _____
Шчыра – _____
Ізалявана – _____
Уважліва – _____
Вочы – _____

20. Замяніце ў словазлучэннях выдзеленыя словы антонімамі.

- 1) *Старая* кніга, *старая* газета, *старая* бабуля;
- 2) *сухі* хлеб, *сухі* клён, *сухі* плашч, *сухое* сена;

- 3) *ясны* дзень, *ясны* твар, *ясны* адказ;
- 4) *моцнае* сэрца, *моцны* вецер, *моцны* голас;
- 5) *мяккая* падушка, *мяккая* булка, *мяккі* клімат;
- 6) *свежая* рыба, *свежае* паветра, *свежы* ранак;
- 7) *высокі* тэмп, *высокая* нота, *высокае* дрэва.

21. Вызначце, да якіх з прыведзеных слоў можна падабраць антонімы. Утварыце з імі антанімічныя пары. Растлумачце, чаму некаторыя словы не маюць антонімаў.

Актыўны, атака, больш, быль, вожык, чарапах, вядомы, ганіць, густы, давер, днём, спакуса, ластаўка, небарака, малады, аер, плотка, карась, награватца, падбярозавік, паўночны, праўда, смех, чатыры, фантастычны, дзяўчына, дарога.

22. Выпраўце памылкі, звязаныя з ужываннем антонімаў.

1. Трэба ўжо цяпер вучыцца адрозніваць чорнае ад белага, благое ад дрэннага. 2. Туг паэт паказаў палярныя якасці чалавечага характару: хлуслівасць і абьякавасць, скупасць і праўдзівасць, стараннасць і палахлівасць. 3. То патухне, то пагасне маяк на беразе, ад гэтага ўсё наваколле то азаралася, то ахоплівалася цемрай.

23. Прачытайце прыказкі. Назавіце антонімы і вызначце іх сінтаксічную ролю ў сказе.

1. Чорнае белым не стане. 2. Дрэнны пачатак не к добраму канцу. 3. Конны пешаму не таварыш. 4. Блізка відаць, ды далёка дыбаць. 5. Лёгка пасварыцца, цяжка памірыцца. 6. “Учора” не дагоніш, ад “заўтра” не ўцячэш. 7. Умеў памыліцца, умей і паправіцца. 8. Агонь з вадой у адной хаце не жыве. 9. Сухі марац, мокры май, будзе жыта, нібы гай. 10. Сады садзі і ў маладосці, і ў старасці. 11. Хто з маладосці працуе, той у старасці не шкадуе. 12. Схлусіш сёння, не павераць і заўтра. 13. Кінь за сабою – знойдзеш перад сабою. 14. Той нічога не страціць, хто нічога не мае.

24. Пазначце лічбай, у якіх адносінах знаходзяцца выдзеленыя словы: мнагазначнасці (1), аманіміі (2), антаніміі (3), параніміі (4).

Злітак срэбра – есці са срэбра ( ), апёк руку – глыбокі апёк ( ), канчаецца люты – вецер люты ( ), тры яблыкі – тры мацней ( ), шырокі гасцінец – дарагі гасцінец ( ), старая газета – сённяшняя газета ( ), цяжкае пытанне –

складанае пытанне ( ), атрымаць гасцінец – роўны гасцінец ( ), балоцістая мясіна – балотная расліннасць ( ), далей пакладзеш – бліжэй знойдзеш ( ), блягі намер – добры ўчынак ( ), блішчыць шкельца – зіхаціць расінка ( ), ганаровае даручэнне – ганарлівая дзяўчына ( ), пастух крычыць – нехта лямантуе ( ).

25. На аснове чаго створаны каламбуры ў сказах?

Прытомлены жыццёвай дарогай,
Сам у сябе заглядвай з асцярогай:
А раптам раб там? (Р. Барадулін).

Калі б гадоў да ста так
Даў Бог дастатак... (Р. Барадулін).

26. Адзначце словазлучэнні з сэнсава не спалучальнымі словамі.

Ступні лесвіцы, пажылы мядзведзь, бескарыслівы чалавек, падышлі на ўзгорак, каменная мясіна, каменны чалавек, прыступкі ганка, сталая жанчына, акраек дома, балотная расліннасць.

27. Растлумачце выпадкі наўмыснага спалучэння семантычна несумяшчальных слоў. Як называецца гэты прыём?

1. І салодкі сум закрадваецца ў сэрца, ціхі сум, непазнаны. (М. Л.). 2. Я шлях, якому век няма спакою ні ў чорны дзень, ні ў млечную ноч. (Я. Куп.). 3. Мабыць, з-за таго, што Антоля жыла амаль на могільках, для вёскі яна была нечым накшталт живога нябожчыка. (В. Блакіт). 4. Бывае цёплы халадок і бывае халоднае цяпло – у прыродзе, як у чалавечых сэрцах. (І. Ш.). 5. “Няўжо аддадуць [скрыпку]?” – неяк з сумнаю радасцю падумала Сцепаніда. (В. Б.). 6. Ідуць нябожчыкі жывыя. (Куп.). 7. Рынкавы сацыялізм – гэта тое самае, што дойны конь. Або жарэбны бык. Ці цяжарны мужык. (Народная воля).

28. Зрабіце лексічны аналіз выдзеленых слоў па схеме, якая даецца ніжэй.

Бацька не прыехаў яшчэ з *палявання*, і Прадслава адзінока сядзела ў сваёй прасторнай, па-візантыйску абстаўленай *святліцы*. Яна сама абставіла яе так.

Бацька ні ў чым ёй не *пярэчыў* – яму падабалася гэтая раскоша, *тонкі* густ дачкі, якую ён паважаў, як раўню. Нездарма ідзе па Полацку слава аб

ёй. Вялікім розумам і прыгажосцю надзяліў яе Бог. Не было ў яго і няма цяпер нікога больш блізкага, чым Прадслава. А дзве малодшыя – ат, што з іх, баб, возьмеш. Адны *пярэцёнкі* ды анучы розныя іх цікавяць!

Старэйшая дачка ведала гэтыя развагі, але не карысталася сваёй уладай у доме. Наадварот, усяляк выказвала сваю пакору бацьку. Вось і ўчора, калі папрасілі яе ў вялікую залу, дзе чакалі *сваты*, яна перш-наперш падышла да яго, нізка схілілася ў паклоне. Потым падышла да сватоў, што прыехалі ад тураўскага князя Рагвалода. (Паводле В. Іпатавай).

1. Лексічнае значэнне.
2. Тып лексічнага значэння (па матываванасці, сувязі назвы з прадметам, спалучальнасці з іншымі словамі).
3. Адназначнае слова ці мнагазначнае.
4. Аманімічныя адносіны.
5. Сінанімічныя адносіны.
6. Антанімічныя адносіны.
7. Тып (або група) паводле паходжання.
8. Тып па экспрэсіўна-стылістычных асаблівасцях.
9. Тып па сферы ўжывання.
10. Тып паводле актыўнага і пасіўнага складу.

III. Развіццёвая частка

Прачытайце артыкул І.Я. Лепешава “Пра лексічны разбор і фразеалагічна звязанае значэнне слоў” (Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1990, № 5. – С. 27–31). Падрыхтуйце канспект артыкула.

IV. Творчая частка

Выканайце адно заданне на выбар.

1. Знайдзіце перыфразу для слова *каханне* і складзіце верш або праязічны ўрывац.
2. Напішыце сачыненне-мініяцюру “Непаразумеце”. Адлюструйце ў ім магчымую сітуацыю, калі ў час размовы людзі карыстаюцца міжмоўнымі амонімамі, якія ў роднасных мовах абазначаюць розныя паняцці, часам супрацьлеглыя.
3. Напішыце сачыненне-мініяцюру на тэму “Два светлы – два лёсы”, выкарыстоўваючы антонімы.

V. Экспериментальная частка

Падрыхтуйце алгарытм на тэму “Прамое і пераноснае значэнне слова”.

VI. Удасканаленне арфаграфічных уменняў і навыкаў

1. Пастаўце націск у словах.

Жалюзі, выпадак, металургія, атлет, украінскі, развіты (сказ), гурман.

2. Устаўце прапушчаныя літары.

Н...свіж, аб...ліск, с...мнаццаць, ц...цярук, ц...ц...рука, л...генда, сп...такль, г...рбарый, см...яцесь, ц...гавіты, л...снічоўка, п...хота, шын...ль, шын...лям, с...ржант, кал...ндар, д...фект, ч...чэнец, Ч...баксары, м...ккаваты, ч...лядзь, б...рэт, Б...рлін, Б...тховен, м...тровы, выкр...сліць, ц...нзура, св...тлаваты, выл...чыць ад хваробы.

ЛЕКСІКА СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ПАВОДЛЕ ПАХОДЖАННЯ

I. Тэарэтычная частка

1. *Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання: агульна-славянская, усходнеславянская, уласнабеларуская.*
2. *Спрадвечна беларуская лексіка і яе падгрупы.*
3. *Лексічныя запазычанні са славянскіх моў. Прыметы паланізмаў.*
4. *Лексічныя запазычанні з неславянскіх моў і іх прыметы.*
5. *Методыка вызначэння запазычанага слова.*
6. *Асваенне запазычаных слоў: фанетычнае, графічнае, граматычнае, семантычнае. Транслітарацыя.*
7. *Калькі і паўкалькі.*
8. *Выкарыстанне варварызмаў і экзатызмаў у сучасных тэкстах.*
9. *Праблема запазычанняў і сучаснае грамадства.*

II. Лабараторная частка

1. Вызначце, якія са спрадвечна беларускіх слоў з’яўляюцца агульна-славянскімі, усходнеславянскімі і ўласнабеларускімі.

Галава, гром, конь, проса, зіма, лета, сто, вы, варона, араты, асілак, месяц, нядзеля, бацька, дзядзька, спёка, разлік, адказаць, хітры, мудры, поле, брат, хлеб, мёд, ячмень, шапка, воўк, заяц, мяккі, рукавіцы.

2. Прачытайце верш. Зрабіце этымалагічны аналіз выдзеленых слоў. Выкарыстайце этымалагічныя і тапанімічныя слоўнікі.

На гарбах
пячаных *высп*
стогнуць сосны *векавыя*.
Воўкам *вые Ваўкавыск*,
Падвывае *Ваўкавыя*.

Тупат тысяч *капытоў*
Чуюць *Полацк і Гродна*.
І Лагожск
з-за *шчытоў*

пазірае nelaгодна.

Тураў дзьме ў турыны рог.

Клічаў кліча.

Свіслач свішча.

Месяц – кінуты нарoг –

У разоры чорнай блішча... (А. Вольскі).

3. Перакладзіце словы з рускай мовы на беларускую і вызначце асаблі- васці беларускага засваення запазычаных слоў.

Командир, командировка, блондинка, аплодисменты, аплодировать, диета, телефон, семья, голубь, киоск, киоскер, студент, церемония, делегат, турне, кашне, бармен, тема, деликатес, директор, эстетика, инженер, дробь, карантин, билетёр, страус, фиктивный, факультет, маркетинг, техника, актёр, тесты.

4. Падбярыце да іншамоўных слоў беларускія адпаведнікі і растлумачце іх значэнне.

Авацыя, анархія, атэльє, дэфект, кашнэ, антыкварны, вакантны, манера, сэрвіс, эпідэмія, мантаж, камюніке, дырэктыва, дэсант, імітацыя, каталог, ліміт, амплуа, нігілізм, камюніке, акропаль, баталія, дэкальтэ, інцыдэнт, рандэву, фантом, фіяска.

5. Падбярыце да беларускіх слоў і выказаў іншамоўныя адпаведнікі.

1. Непрымырмыя супярэчнасці. 2. Прыстасаванне для праветрывання памяшкання. 3. Вымаўленне. 4. Прызначаная для друку, радыё або тэлебачання гутарка карэспандэнта з якім-небудзь дзеячам. 5. Будынак для стаянкі і рамонту паравозаў, вагонаў і інш. 6. Вага тавару з тарай. 7. Даведнік цэн на тавары. 8. Мужчынскі шалік. 9. Скульптура чалавека да пояса.

6. Знайдзіце ў сказах запазычанні і растлумачце іх значэнне.

1. Мы вучым мастацтву дэфіле, макіяжу, прычоскі, акцёрскаму майстэрству. (Чырвоная змена). 2. Паўднёвакарэйская карпарацыя выпускае тэлепрыстаўкі і музычныя цэнтры з функцыяй “караоке”. (Звязда). 3. Днямі вядомы французскі куцор’е П’ер Кардэн атрымаў вышэйшую ўзнагароду нашай дзяржавы – ордэн Францыска Скарыны. (Звязда). 4. З сабой трэба мець пэўную колькасць партфоліо. (Чырвоная змена).

7. Рашыце лінгвістычныя прапорцыі. Назавіце прыметы запазычаных слоў.

1) Антаганізм: супярэчнасць = анархія : ?

2) Архаіка : старажытнасць = ? : прамоўца

3) Білінгвізм : ? = ? : канчатак

4) Генезіс : паходжанне = ? : развіццё

5) Фіяска : ? = чэмпіён : ?

6) Інвестыцыя : уклад = інцыдэнт : ?

7) ? : трансфармацыя = дослед : ?

8. Вызначце, з якіх моў запазычаны прыведзеныя словы. Падкрэсліце фанетыка-марфалагічныя адметнасці запазычанняў.

Рэжысёр, сукенка, імпэт, бізнес, авантура, таксі, фехтаванне, гідра-сфера, інтэрмедыя, агітацыя, дыспетчар, шахта, аванс, дызайн, цурацца, сінус, футбол, рахунак, маёнтак, галкіпер, адэкалон, дыктатура, аўтаномія, філасофія, парэнчы, прэзідыум, анатомія, штурм, абажур, балетмайстар, дэбют, гандаль, халат, віяланчэль, армяк, бурка, фініш, торба, батэр-фляй, карбюратар, натарыус, філе, бардо, макіяж, шпраты.

9. Вызначце, якія з пададзеных беларускіх слоў утварыліся як калькі, а якія – як паўкалькі.

Абагульваць, абутнік, аглядальнік, адзінкавы, адноснасць, безгаспадарчы, безумоўны, беспрацоўны, бульбакапалка, выдатнік, выпраменьванне, вытворчасць, выяўленне, глядач, даследчык, залік, збожжанарыхтоўка, неад’емны, непасрэдны, нескланяльны, попыт, суіснаванне, ува-сабляць.

10. На якой падставе трэба лічыць, што змешчаныя ніжэй словы з’яўляюцца запазычаннямі з рускай мовы? Растлумачце паходжанне выдзеленых слоў.

Абязлічка, васнрук, вадзіцель, *дэкабрыст*, дзот, прапраб, сачыненне, сельпо, МХАТ, *учотчык*.

11. Згрупуйце паланізмы паводле іх знешніх адзнак – фанетычных (пэўныя галосныя ці зычныя ўнутры слова) і марфалагічных (пэўныя суфіксы).

Гавэнда, свяціць, вантробы, клунак, ганак, гонта, швагерка, вэндзіць, прэнт, вяндрліна, пэндзаль, сукенка, кавадла, парэнчы, павідла, заядлы, быдла.

12. Знайдзіце ў сказах экзатызмы – чужаземныя словы, якія зрэдку сустракаюцца ў газетных, мастацкіх і іншых тэкстах і абазначаюць прадметы і паняцці, характэрныя для жыцця і побыту якой-небудзь краіны, народа (гэтымі словамі называюць грашовыя адзінкі, разнастайныя нацыянальныя святы, звычай, віды адзення, пасады, званні, тытулы і г. д.).

1. У лістападзе я апошні раз прыезджаў да сэра Ісаі і апошні раз бачыўся з ім. (Мастацтва.). 2. Сенатар Хелмс з’яўляецца адным з самых аўтарытэтных у Кангрэсе ЗША. (ЛіМ). 3. Ліванская ісламская групоўка “Хезбалах” аб’явіла, што не мае намеру раззбройвацца... (Народная воля). 4. Адказнасць за абстрэл узялі на сябе іранскія маджахеды. (Народная воля). 5. Фрау Сабіна трохі разумее па-польску. (В. Б.). 6. Я раптам пачуў перастук кастаньёт і звон задуменны гітары. (Панч.). 7. Расплятае вецер косы, свішча тонкая камча, цяжка дыхае раскосы аргамак каля пляча. (Грач.).

13. Растлумачце значэнні экзатызмаў.

Бундэсвер, імам, шэрыф, акын, таматам, джыга, кішміш, шаурма, кус-кус.

14. Прачытайце сказы, знайдзіце ў іх варварызмы, у адрозненне ад экзатызмаў яны не маюць строгай нацыянальна-тэрытарыяльнай замацаванасці, могуць мець сінанімічнае слова ў нашай мове; нярэдка гэта назвы музеяў, помнікаў, тэатраў, газет, часопісаў і г.д.; варварызмы перадаюцца як літарамі беларускага алфавіта, так і іншымі.

1. Нагодай для прыезду сербскіх гасцей стала прэзентацыя часопіса “Збіля”, які рэдагуе і выдае Момір Лазіч. (ЛіМ). 2. Пры рэгіянальным мемурыяльна-культурным таварыстве яўрэяў стаў працаваць дабрачынны аддзел “Хэсад” (“Міласэрнасць”). (ЛіМ). 3. Тэлбат праходзіў летнюю практыку ў лонданскім бюро часопіса “Таймс”. (М.). 4. На гэтага чалавека я шмат разоў натрапляў у кафэ “Ла Луна”. (Народная воля). 5. Рэха канцэпцыі “западніцтва” было ў словах прэзідэнта... Ён сказаў, што хоча бачыць Расію “часткай Захаду”. (Мастацтва).

III. Развіццёвая частка

Прачытайце артыкул Н.М. Даўгулевіч “Боўлінг, сёрфінг, фітнэс: новыя запазычаныя з англійскай мовы ў палітычнай сферы” (Роднае слова. – 2002. – № 4. – С. 53–54). Падрыхтуйцеся да абмеркавання.

IV. Эксперыментальная частка

Пакажыце схематычна, на якія падгрупы падзяляецца лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання.

V. Творчая частка

1. Прачытайце ўрывак з даведніка І. Я. Лепшава “Чаму мы так гаворым” (Гродна, 2003. – С. 120–121). Выкажыце ўласнае меркаванне наконт адзначанай аўтарам праблемы запазычанняў.

У жыцці кожнага народа, і, зразумела, беларускага таксама, увесь час адбываюцца пэўныя змяненні эканамічнага, сацыяльнага, палітычнага характару. Яны непазбежна знаходзяць свой адбітак і ў літаратурнай мове: узнікае шмат новых слоў, фразеалагізмаў, іншых моўных адзінак, а некаторыя пераходзяць у пасіўны фонд. З’яўленне новых слоў і выказаў асабліва бурна ішло ў апошнія дзесяцігоддзі, напоўненае разнастайнымі падзеямі.

Многія з такіх слоў напачатку ўспрымаюцца непрыхільна. 7 мая 1990 года Максім Танк запісаў у сваіх дзённіках: “Аж не хочацца браць у рукі сённяшнія газеты. Трэба так засмяціць мову: *мэрыя, стрэс, бестселер, трэнд, сераль, менеджэр, спонсар, шоу, кемпінг, брыфінг, ланч, тэлефакс...* Чамусьці ў нас вельмі ахвотна пераймаюць з Захаду не самае лепшае”.

А праз шэсць гадоў акадэмічны “Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы” ўключыў у лексічны склад мовы і апісаў не толькі гэтыя (за выключэннем *трэнд, ланч*), але і больш за сотню нядаўніх неалагізмаў: *бартэр, вернік, кансэнсус, лецішча, менталітэт, рэйтынг, святар, спадар, спадарства...*

2. З перыядычнага друку выпішыце 15 запазычанняў і правядзіце аналіз гэтых слоў па схеме.

Запычанае слова	Значэнне ў мове-крыніцы	Значэнне ў беларускай мове

VI. Удасканаленне арфаграфічных уменняў і навыкаў

1. Паўтарыце правапіс І, Ы, Й. Устаўце, дзе трэба, І, Ы, Й.

Ня...накш, не...снуючы, непры...мальны, над...шоў, пры...дзе, раз...сціся, па...менна, за...грыванне, за...кнуцца, с...сціся, без...менны, спад...лба, дэз...нфармацыя, аб...мшэлы, без...дэйны, пра...сноваць, звыш...мклівы, гіпер...нфляцыя, дэз...нфекцыя, пед...нстытут, за...нтры-гаваць.

2. Паўтарыце правапіс У, Ў. Устаўце патрэбную літару.

Са...на, фа...на, ваку...м, ка...чук, тры...мф, рады...с, стра...с, со...с, гучнае "...ра", па-...чарашняму, на ...краіне, па...за, паўднёва-...сходні, нака...т, шлагба...м, а...л, натары...с.

ЛЕКСІКА НАЦЫЯНАЛЬнай МОВЫ ПАВОДЛЕ СФЕРЫ ВЫКАРЫСТАННЯ.

СТЫЛІСТЫЧНЫЯ РАЗРАДЫ БЕЛАРУСКАЙ ЛЕКСІКІ

I. Тэарэтычная частка

1. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле актыўнага і пасіўнага складу: архаізмы, гістарызмы, неалагізмы.
2. Сфера ўжывання беларускай лексікі (асабліва сці функцыянавання).
3. Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжытку.
4. Дыялектызмы, тэрміналагічная і прафесійная лексіка, жарганізмы і аргатызмы. Выкарыстанне ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах.
5. стылістычныя разрады беларускай лексікі. Адметнасць функцыянавання лексічных пластоў вуснай і пісьмовай формаў.

II. Лабараторная частка

1. Вызначце словы, якія адносяцца да лексікі абмежаванага ўжытку.

Ісці, жартун, морась, сёння, марфема, капыл, сукня, бярог, вуркаган, спатканне, трасіна, краснагаловік, адліга, тамака, тутака, пінцэт, скальпель, сінусоіда, каталізатар, галёшы, валасэ, мазале.

2. Размяркуйце словы ў табліцы.

Баярын, ловы, фальварак, мур, тын, перст, чало, валока, уезд, цяляр, асьміна, бондар, сёння, дукат, аграмант, лемантар, гімназія, зыск, дзядзькаванне, попрадкі, вакацыі, архіварыус, пацеры, пацеркі, бурлакі, атоса, стадола, пуны, вір, берэйтар, асэсар, рабфак, скрыжалі.

Агульнаўжывальныя словы	Устарэлыя словы	
	гістарызмы	архаізмы

3. Вызначце значэнні архаізмаў і падбярыце да іх сінонімы.

Каліта, гэст, амяга, зубар, волкі, віхляй, злуч, кляйноты, лгар, раме, кроніка, абставы, лятун, гімназія, матацыклет, дыярыуш, дзіда, харалужны, места, салаш, пілігрым, рэжляма, газэтчыкі, іспыт.

4. Растлумачце значэнні новых слоў і словазлучэнняў, якія ўзніклі ў пачатку 90-х гадоў XX стагоддзя. Выкарыстайце даведнік І. Я. Лепшава “Чаму мы так гаворым” (Гродна, 2003).

Бартэрная здзелка, бомж, датацыя, дэпазіт, сертыфікат, рэкет, спонсар, экстрасенс, рэферэндум, працэс пайшоў, архіпелаг ГУЛАГ, радыё АБС, ружовы туман, так бы мовіць, брокерская кантора, рэкет, таварная біржа, кансэнсус, дэпартызацыя.

5. Адзначце ў наступных сказах моўныя і аказіянальныя неалагізмы. Дайце стылістычную характарыстыку іх ужывання ў кантэксце.

1. І ад спраў і ад тэлестраў засынаюць мае Ушачы. (Р. Барадулін). 2. Нелегал спецыялізаваўся на шапках. (ВМ). 3. Канфіскацыйная праблема дзяржаўная. (ВМ). 4. Зямляк, былы барытон у славацкім ансамблі, хваліцца шчыра, што перайшоў на мясакамбінат, і таму яму жывецца значна лепш. – Уранні бясплатная шклянка кофэ і булачка, а ўдзень – тры блюды за пятнаццаць капеек. – І трэба было так доўга барытонаць! (Я. Брыль). 5. Пагана было чалавеку, дагэтуль, можна сказаць, непітушчаму, глушыць гарэлку, падпойваць і сабуцьлінічаць. (У. Калеснік).

6. Падкрэсліце ў сказах індывідуальна-аўтарскія неалагізмы і растлумачце іх значэнне.

1. Дык хто мы? Песняры ці хлусняры? (Панч.). 2. І нясець, і весела ад такога несіва. (Р. Б.). 3. Самае страшнае – заўчаснае пенсіянерства. (Шам.). 4. Пісаць жа такія бездапаможныя п’есы, як некаторыя з нашых драмакляпаў, не варта. (М.Т.). 5. Вячэрні горад трамвайца. (Р. Б.). 6. Для пчол тут калодна і вульна, прыплодна гудзе дупло. (Бар.). 7. Громаадводаў болей не трэба! Людзі, прыдумайце болеадвод. (Р. Т.).

7. Знайдзіце ў сказах неалагізмы і растлумачце іх значэнне. Выявіце, якія ўтварыліся.

1. Калі мая даўняя сяброўка-эрудытка піша пра “старасвецкую *гжэч-насць* і сучасны *кштальт*”, то першае, ведаючы збольшага польскае мову, я разумею, а другое – ну ніяк... (Крыніца). 2. Сталічныя пісьменнікі мелі магчымасць дабрацца не толькі да “правінцыі” кштальту Уручча... (ЛіМ). 3. – Якую знакавую падзею вы адзначылі б у гісторыі Украіны? (ЛіМ). 4. Да ўсяго Л. Маракі працуе вельмі апантана. (ЛіМ). 5. Апантаньня, мы бегалі ў кнігарні і на стыпендыю куплялі рознага роду літаратуру, якая

ўзбагачала нашы веды як педагогаў. (Наст. газ.). 6. Бацька, што бывае часта, “бамжуе”, сям’я не ведае, дзе ён увогуле. (Наст. газ.). 7. Стаю на асфальце, у лыжы абуты, ці лыжы не едуць, ці я вальтануты? (НВ). 8. Слова толькі намацаваецца – адсюль і пэўная “зацукленасць” на адных і тых жа тэмах. (ЛіМ). 9. У цэлым трэба адзначыць новую кнігу як унёсак у гістарыяграфію... (ЛіМ). 10. Я – не філолаг, не літаратар, я – просты інжынер, шараговы чытач. (ЛіМ).

8. Знайдзіце ў сказах фанетычныя, лексічныя і іншыя дыялектызмы. Растлумачце іх значэнне. Дайце стылістычную ацэнку выкарыстання дыялектызмаў.

1. Хіба ж схаваць ільга жывое слова? (Хв.). 2. Уперадзе, быццам на разведку, бяжыць сабачка, абнюхваючы кожны кускак шчавука ці асоту. (Б.). 3. Уверсе растае дым – кагадзе прайшоў поезд. (К. Ч.). 4. Усё ные і ные, бы выстарцаваць скарынку хлеба хоча. (І. М.). 5. Дзе падзеліся людзі, і досі ніхто нічога пэўнага сказаць не можа. (Сач.). 6. Яніна прымайстравала каля агню саганкі з вадою. (Дал.). 7. Блізкай дуйкі павеў адчуваецца. (А. Зв.). 7. Пэўна, кеб сухо тут было, то на сяло не паглядзелі б, далі б лугу мянушку не такую. (І. М.). 8. – Няма мне, братачко, хапацца чаго! Я, братачко, усе адно – першы! Ето ты будзеш бегці, штоб не апазіцца! (І. М.). 9. А цяпер от – само павярнулася як трэба. Нібы бог памагці захацеў... Само зрабілася як трэба, дзякуваць богу!.. (І. М.). 10. Гаспадар разгаманіўся, нават лішне стаў зюклівы. (Гар.). 11. Марцін у драўляных выдзеўбленых шлэбах з накарэлым на іх зеленаватым гноем пасунуўся да загона. (В. А.). 12. Там, у хаце, было радыё са слухаўкамі, пэўна гэткае самае, як у майго дзядзькі. (В. А.). 13. Сам чысты, тоўсты, і жонка – загладуха такая, у дзверы не пройдзе. (А. К.).

9. Прачытайце сказы. Выпішыце асобна вузкасפעцыяльныя, агульнаразумельныя тэрміны і прафесійныя словы. Растлумачце іх, карыстаючыся “Глумачальным слоўнікам беларускай мовы” (1977–1984). Звярніце ўвагу на прыёмы ўключэння спецыяльнай лексікі ў тэкст.

1. Ідзе Цімоха па вузкакалейцы, думае, прыглядаецца да стыкаў рэек, да таго, каб не аслабіўся дзе кастыль. То ў адным, то ў другім месцы спыняецца, знімае з пляча брызентавую сумку, выцягвае лапай іржавы кастыль, дастае з сумкі новы, гахае молатам па кастылі. (І. К-ч).

2. Кроп пахучы – аднагадовая расліна. Корань стрыжнёвы. Сцябло прамастойнае, галінастае. Лісце рассечанае. Кветкі жоўтыя, суквецце –

складаны парасон. Плод – сямянка. Усе часткі расліны, асабліва насенне, багатыя на эфірны алей. Кроп ужываецца як прыправа да яды, пры кансерваванні агародніны. (БелСЭ).

3. Наборшчык радок за радком набірае ў бяшаную вярстатку, якую трымае ў левай руцэ, Скарынаў тэкст. Потым пераносіць гэтыя радкі на друкарскі варштат. Там да радкоў, калі трэба, далучаюць гравюру. (А. К).

4. Распаліў я дымар... Палез у вулей. Дыму туды, дыму! А іх цэлы рой над галавою. Джаляць у рукі. Ды нельга адступаць. Выграб падмор. Убачыў расплод. (Г. Д.).

10. Прачытайце тэрміны і тэрміналагічныя словазлучэнні. Адзначце асаблівасці беларускай мовы ў першых лексікаграфічных працах.

Брусника – брусніцы, бумажны завод – паперня, валежник – ламачча, геодезія лесная – геодезія лясная, гербарый – зельнік, заповеднік – зарочнік, леснічый – ляснічы, лесаводство – лесаводства, опадение листвы – лістапад, хвойны лес – іглысты лес, хмыз – сучча, можжевельник – ядлавец звычайны, годичное кольцо – гадавы персьцень, ведьмина метла – віхрова мятла, экзэмпляр растения – каліва, паасобнік.

11. Запішыце адпаведныя беларускія словы-тэрміны.

Земляника, клюква, брусника, шиповник, лилия, осоколь, ежевика, ольха, папоротник, сирень, камыш, боярышник, жимолость, крыжовник, пырей, можжевельник, белена, ель, тростник, жасмин, бархатцы, ива, подсолнух, одуванчик, клевер, подорожник.

12. Выпішыце тэрміны і выдзеліце іх прыкметы. Да якіх тэрмінасістэм яны адносяцца?

Згодна з народнай мудрасцю ад суда патрабуецца, каб ён быў скорым, справядлівым, міласцівым, даступным кожнаму, чые правы парушаны. Копны суд адпавядаў гэтым патрабаванням, ён быў самым скорым і пачынаў дзейнічаць па крымінальных справах неадкладна, а па грамадзянскіх таксама хутка, як толькі была магчымасць сабраць капут. Копны суд адрозніваўся ад дзяржаўнага суда, дзе справы ляжалі гадамі. Напрыклад, у арт. 14 раздз. 1 Статута 1529 г. гаварылася, што вялікі князь Жыгімонт Казіміравіч абяцае разгледзець справы, што былі пачатыя пры яго бацьку, а гэта значыць, самае малае 37 гадоў таму. Звыш аднаго года маглі праляжаць справы ў Галоўным трыбунале, бо ў Менску і Навагрудку гэты

суд разглядаў справы папераменна праз год. Некалькі месяцаў магло спатрэбіцца, каб справу разгледзеў павятовы земскі суд, які збіраўся на свае сесіі толькі тры разы ў год: у студзені, чэрвені і кастрычніку. Кожная сесія працягвалася не больш чым 3 – 4 тыдні, а іск або абвінавачванне павінны былі падавацца ў земскі суд за месяц да пачатку судовай сесіі.

Кожны суд, як правіла, адпавядаў патрабаванню справядлівасці, бо згодна з копным правам усе ўдзельнікі копнага судаводства разглядаліся як раўнапраўныя суб'екты, копнае права не прызнавала саслоўнага падзелу грамадства. Шляхціч і просты сялянін лічыліся на капне раўнапраўнымі. (Я. Юхо).

13. Прачытайце сказы і ўрыўкі з мастацкіх тэкстаў і газет. Назавіце ўжытыя тут жарганізмы. Якія з іх супадаюць па форме з агульнанароднымі словамі, але адрозніваюцца ад іх значэннем і экспрэсіўна-стылістычнай афарбоўкай?

1. Петрык і так мала піў, а пасля выключэння з інстытута зусім завязаў. (В. К.). 2. Неўзабаве бухнулі цяжкія дзверы пад'езда. “Зліняў!” Каб пераканацца, што выйшаў муж, Зіна гоцнула да акна, адкінула цюль і прыпала да шыбы. (Л. К.). 3. Адны жадалі рамантыкі, другія – грошай, гналі, як зэкі туфту, зараблялі хто памілаванне, хто ордэны. (В. К.). 4. Аказваецца, расшыфроўваецца гэта мудрагелістая канструкцыя так: “Ле” азначае – Леанід, а “Гал” – Галубовіч. Крута? (ЛіМ). 5. Многія, пэўна, вырашылі для сябе, што пісаць можна “пра ўсё”, і чым “круцей” – тым лепш. (ЛіМ). 6. Самае прыкольнае, калі арганізатары казалі, што гэта лепшае з маладзёжнай музыкі. (ПВ).

14. Прачытайце дыялог двух маладых людзей. Пазнаёмцеся з найбольш распаўсюджанымі слэнгавымі адзінкамі. Зрабіце пераклад на беларускую літаратурную мову.

– Хай, пипл! Хаер не мыт, фэйса не брита. Сегодня отходняк!

– Жизнь плющит: горшки звенят. Так колбасился до двух ночи, а затем как нормальный чел отправился подушку давить. Как вспомню, крышу сносит.

– А меня в депрессию вогнал этот безмазовый сейшн. Там один цивильник беспонтово скачет, ни одного волосатого! Темнота! Достал отстойный музон, лабать не умеют, чилдрены. Где игра, драйв, накал? Я вообще в последнее время на Цеппелинах зависаю. Ну ещё у Хендрикса навёрнутые запилы.

- Слышь, есть маза вписаться на новый сэйшн. Я тикеты достал.
- Весь колокол на измене: реалайзовать или не реалайзовать, вот в чем заморочка. Ты меня подсадил на полный приход.
- Дай чик-фаер, у меня смок есть, покурим.
- Оставь нагады, пошли лучше в твою вписку хавкой закинемся.
- Ко мне сейчас без мазы, у меня мазер на флэту. Опять концептуал о лагере двигать будет. Эти разборки с пэрэнтами меня уже загрузили.
- Напряг!
- А бразер у меня клёвый. Он мне рекорду с бундэсовской печаткой и пищук на бездник подарил. Эта фишка всех пробила.
- Будь челом, дай люкс. Я фирмовые шузы и вайтовый трузер с лэйблом на зипере хочю комершин.
- Ну у тебя совесть в ауте, ты мне ещё тэн грин-лям должен.
- Ладно, пора на базу, я те завтра рингану.

15. Прачытайце і вызначце, якія словы з’яўляюцца стылістычна нейтральнымі, а якія стылістычна афарбаванымі. Назавіце сярод стылістычна афарбаваных слоў гутарковыя і кніжныя. Раскажыце пра функцыянальна-стылістычную дыферэнцыяцыю лексікі.

1. – Задавака! – Марыля выйшла далей за вароты. – А ў самога ўсяго і хвацкасі, што шлёгаць пугаю. (А. К.). 2. Для Якуба Коласа Радзіма паўставала ў вобразах роднага краю. Усё жыццё звяртаўся вялікі пясняр да сваёй калыскі, песенна-казачнага Нёмана, адкуль струменіла жывая крыніца яго творчасці... (В. Рагойша). 3. Ды толькі ён не доўга аціраўся дома, а падаўся на “сабачы хлеб”, у “бобікі”, як кажуць, у паліцаі. (І. Гурскі). 4. Асноўныя дрэўныя пароды тайгі – елка, сасна, піхта, лістоўніца. Драбналістыя пароды – бяроза і асіна – толькі сям-там прымешваюцца да хваёвых парод тайгі. (БелСЭ). 5. Калі хто і адгукнуўся на Ганніна гора, то амаль адны жанкі; але і яны жалкавалі не вельмі, ледзь не кожная зазначыла са сталым жыццёвым спакоем: не суджана, значыцца, на раду ўжо так напісана. (І. М.).

16. Зрабіце аналіз сказаў з рамана А. Мрыя “Запіскі Самсона Самасуя”. Падкрэсліце прыклады спалучэння слоў і словазлучэнняў рознай стылістычнай афарбоўкі. Адкажыце, з якой мэтай ужываецца гэты стылістычны прыём.

1. У гэты час чаромха ў поўным росквіце, і пах яе, калі прыйшлі мы, вельмі прыемна казытаў перыферычныя нервы насавога апарата. 2. Праз

два дні пасля гэтых падзей я, каб забыцца на тую маральную поўху, якую нанеслі мне на грунце каханья, і знішчыць агульную апатыю майго арганізму, пачаў пільна займацца сваімі справамі. 3. Мая пазіцыя была досыць нявытрыманая. Мне хацелася схопіць гэтага кудлатага хлапчука, расцягнуць як мыш якую, але прысутнасць Крэйнэ стрымлівала мяне. Яна мне была міла, нягледзячы на тое, што прымала ўдзел у бясчынствах на вуліцы і дыскрэдытавала савецкага працаўніка. 4. Кабыла зусім не хацела разумець бацькавай крыўды і здзіўлена пазірала на слаба каардынаваныя рухі свайго гаспадара і яго палітычна нявытрыманую тактыку. 5. Раптам мае вушы схопілі стрыманы дзявочы смех і нізкі гудлівы працяжны голас мужчыны. О, як затахкала маё сэрца, як заварушыўся мой мазгавы апарат!

17. Адзначце сказы, у якіх парушаны лексічныя ці граматычныя нормы беларускай мовы.

- 1) Мы ўсе ліхаманкава шукалі дзейны спосаб выхаду са складанай сітуацыі.
- 2) У яго бібліятэцы не хапае двух кніг Караткевіча.
- 3) Не забывайце аніколі падзякаваць сябрам за дапамогу і падтрымку.
- 4) Сатварыць сваю сям’ю – надзея амаль кожнай сталай жанчыны.

18. Прачытайце некалькі нумароў газеты “Звязда”, часопісаў “Полымя”, “Малодосць”. Выпішыце па 10 сказаў са словамі, якія адносяцца да кніжнай лексікі. Запоўніце табліцу. Адзначце, як звязана ўжыванне рознастылёвай лексікі са зместам апублікаваных матэрыялаў.

КНІЖНАЯ ЛЕКСІКА					
тэрміналагічная	грамадска-палітычная	газетная	афіцыйна-дзелавая	паэтычная	народна-паэтычная

III. Развіццёвая частка

У 1934 годзе Я. Колас апублікаваў артыкул “Мова М. Лынькова па раману «На чырвоных лядах»”. У артыкуле, у прыватнасці, гаворыцца, што М. Лынькоў “дапускае шмат ухіленняў ад норм чыстаты мовы”, пералічваюцца правінцыялізмы (дыялектызмы): *пракавешны, пуплы, мутарна, згорацца, петавацца, ваблука, умэнт, статнелы* і інш. Звярнуўшыся да “Слоўніка беларускай мовы” (Мінск, 1987) вызначце, якія са слоў у свой час ацэнены Я. Коласам як правінцыялізмы, падаюцца без абмежавальных памет, з паметамі “разм.” або “абл.”, з’яўляюцца пазалітаратурнымі.

IV. Эксперыментальная частка

Пакажыце схематычна, на якія падгрупы падзяляецца лексіка сучаснай беларускай мовы паводле актыўнага і пасіўнага складу, сферы ўжывання.

V. Творчая частка

1. Складзіце кароткі слоўнік дыялектызмаў, якія бытуюць у вашай мясцовасці.
2. Выпішыце з беларускамоўнага перыядычнага друку 10 жарганізмаў і растлумачце іх значэнне.

VI. Удасканаленне арфаграфічных навыкаў і ўменняў

1. Узгадайце правапіс Д – ДЗ’, Т – Ц’. Запішыце словы па-беларуску.

Театр, Дмитрий, тюль, дедерон, гвардия, гвардеец, блондинка, аплодисменты, аплодировать, твёрдый, в Литве, тюркский, дирижёр, этюдный, тенденция, квадратик, диктант, актёр, аптека, карантин, две, бригадир, диабет, тираж, Дели.

2. Узгадайце правапіс О, Э – А. Запішыце словы па-беларуску.

Шептать, греметь, блоха, крошит, бухгалтер, почерк, президент, канцелярия, инженер, дрезина, секрет, ремонт, кремлёвский, лотерея, чеснок, чемодан, дрожать, шницель, карцер, декада, дежурство, секретарь, резиденция, брезент, жетон.

БЕЛАРУСКАЯ ФРАЗЕАЛОГІЯ

I. Тэарэтычная частка

1. Прадмет і задачы фразеалогіі.
2. Фразеалагізм як моўная адзінка, яго адносіны да слова і словазлучэння.
3. Парадак кампанентаў у фразеалогіі.
4. Крытэрыі вызначэння фразеалагізмаў.
5. Многазначнасць фразеалагізмаў. Іх варыянты.
6. Сістэмныя адносіны на фразеалагічным узроўні (аманімічныя, сінанімічныя і антанімічныя фразеалагізмы).

II. Лабараторная частка

1. Назавіце ў фразеалагізмах характэрныя асаблівасці беларускай мовы (аканне, яканне, дзеканне, цеканне, наяўнасць афрыкат, няпарных цвёрдых гукаў, гука [ў], падоўжаных зычных і інш.).

Сёмая вада на кісялі, плячысты на жывот, на шырокую нагу, як на дзяды, паклаўшы руку на сэрца, скрозь зямлю праваліцца, як з казла малака, як з гусі вада, як з вядра.

2. Замяніце фразеалагізмы адпаведнымі па сэнсе прыслоўямі.

Век вяком, з усіх лапатак, як след, пад бокам, з пятага на дзесятае, з грахом папалам, усімі сіламі душы, блізкі свет, як свет светам, як у тумане.

3. Складзіце сказы, каб у адных выпадках прыведзеныя словазлучэнні выступалі як свабодныя, а ў другіх – як несвабодныя.

Боты падшыць, віляць хвостом, гайкі заціскаць, даць нырца, стаць на ногі, шыта белымі ніткамі.

4. Замяніце словы фразеалагізмамі, запішыце іх.

Маленькі, вялікі, працавітасць, гульгайства, позна, хутка, рана, доўга, няўдалы (чалавек), неразумны (чалавек), маркоціцца, вельмі добра.

5. Вызначце семантычную прыналежнасць наступных фразеалагізмаў.

Даць пытлю _____
Узяць на цугундар _____
Сесці макам _____
Дзіцячы лепет _____
Дубовая галава _____
Сабачая радасць _____
Рыхтык у рыхтык _____
Сабе наўме _____
Шапка Манамаха _____
Шарашкіна кантора _____
Як ойча наш _____
Як папа Карла _____
Якога ражна? _____
Язык на шарнірах _____

6. Назавіце чалавека, якога можна ахарактарызаваць прапанаванымі фразеалагізмамі:

На вуснах мёд, а на сэрцы лёд; душа нарадохрыст (нараспашку); мядзведзь на вуха наступіў; язык каля вушэй матляецца; хоць на выстаўку <вязі, выстаўляй>; лыка не вяжа; галава садовая; не галава, а дом саветаў; душа мохам абрасла.

7. Вызначце сэнс выдзеленых фразеалагізмаў і назавіце крытэрыі, якімі вы карысталіся пры размежаванні фразеалагічнай мнагазначнасці. Пра 11 моўных паказчыкаў фразеалагічнай полісеміі можна прачытаць у “Фразеалогіі сучаснай беларускай мовы” І.Я. Лепшава (Мінск, 1998. – С. 67–76).

1. Пакаштуй квас, Міходавіч. *За вушы не адцягнеш.* (М.). 2. З яго як з гусака вада... А ад бутэлькі *за вушы не адцягнеш.* (М.). 3. – Ціха, – просіць іх Скок. – Будзе лес. Усім будзе. Толькі ж не ўсё *святым духам* робіцца. Не ўсё адразу. 4. Ідзі... Ды скажы, каб падсілкавацца чаго-небудзь прыдумалі... *Святым духам*, ведама, нядоўга працягнеш. (І. М.). 5. У вайну мыла было *днём з агнём* не знайсці. (І. Сіняўскі). 6. О, цяпер такіх нявестак *днём з агнём* пашукаць трэба. (А. Цяжкі). 7. Ну, і які з мяне разведчык?... *Без году тыдзень*, як я сюды пераведзены. (Я. Брыль). 8. Люба... пакідае лепшае ўражанне, чымся ўсе гэтыя *без году тыдзень* правядыры шмат-мільённага сялянства. (Р. Мурашка).

8. Якія значэнні мнагазначнага фразеалагізма *бабіна лета* рэалізуюцца ў пададзеных прыкладах?

1. Быў пачатак бабінага лета. (Дубр.). 2. Перад бабіным летам заўсёды холад бывае. (Л. К.). 3. У жыцці маім – бабіна лета. На душы маёй – квецень вясны! Мабыць, сэрца такое паэта? Можа, гэта чароўныя сны? (Пруд.). 4. За парканам спелі яблыкі і арабіны, пад парканам раскашэльвалася мята і бабіна лета. (К. Ч.). 5. Можа, то зачыналася бабіна лета з яго спазнелай, скупой, але такой жаданаю радасцю ў прыродзе. (В. В.). 6. Пагода спагадлівая: бабіна лета. (Крап.). 7. Да самых маразоў цвіце пад вонькамі бабіна лета. (К. Ч.). 7. Смактаў Іван цыгарку, дзівіўся на бабіна лета, як яно, пабліскаючы, ляцела ў прасторы. (М. Р.).

9. Вызначце, да якіх рускіх адпаведнікаў правільна падабраны беларускія.

Пронзить взглядом – вокам кінуць; ни жарко ни холодно – ні свярбіць ні баліць; ни кола ни двора – ні з стану ні з твару; ни с того ни с сего – без нічога ніякага; душа не лежит – душа нарадохрыст; живот подвело – духі падцягнула; как угарелый – як муха на смале; как о стенку горох – як у мосце дзірка; как из ведра – як з хмары спаў; как с гуся вода – як не лысы.

10. Дакажыце, што ніжэйпрыведзеныя фразеалагізмы адлюстроўваюць нацыянальную спецыфіку беларускай мовы.

На кані і пад канём, вока не запарушыць, з голымі рукамі, на скрут галавы, кату па пяту, на горкі яблык, на скорую руку, следам за дзедом, як апошняе ў печ усыпаўшы, плячысты на жылот, хоць вяроўкі ві, касіць дугой, што сліна на язык прынясе, даць пытлю, брацца за гуж, тачыць лясы, на сабак брахаць, цыганскае сонца, чортава вока, хоць зубы выбе-ры, конь божы, як серада на пятніцу, ад яйка адліць.

11. Прааналізуйце загалоўкі артыкулаў.

“Не трэба спаць у шапку і нашым студэнтам” (Народная газета), “На Радаўніцу да абеда пашуць, па абедзе плачуць, вечарам скачуць” (Звязда), “Малако ў каровы на языку” (Звязда), “Зямля без волі – боты без абцасаў” (Народная воля), “Каханне прыходзіць і адыходзіць, а есці хочацца заўсёды” (Народная газета), “Дзе п’юць, там і б’юць” (Звязда), “Не жадай зла іншаму, бо яно вернецца да цябе” (Звязда).

12. Вызначце, якія віды вар’іравання сумяшчаюцца ў пададзеных камбінаваных варыянтах.

Вастрыць (тачыць) зуб (зубы), дарма (дарэмна) есці хлеб, прагледзець (праглядзець) <усе> вочы, <сам> чорт нагу (ногу) зломіць (паломіць), хоць <ты> лопні (трэсні), <як> іерыхонская (ерыхонская) труба, на лбе (лобе) не напісана, абіваць бакі (бокі), валасы (волас) становяцца (падымаюцца, устаюць) дыбам (дуба, дыба, дубка), мароз па скуры (спіне, целе) <праб’ягае, ходзіць, дзярэ>, лаві вецер (ветру) у полі, каціць бочку (бочкі), ламаць галаву (галовы), на сёмым (дзiesiąтым) небе, на сваёй скуры (шкуру).

13. Растлумачце значэнні фразеалагізмаў і размяркуйце фраземы па сінанімічных радах.

На сёмым небе, даць прачухацца, куды ногіносяць, на ўсе лапаткі, абое рабое, блёкату аб’еўся, як мокрае гарыць, сабак ганяць, як на свет нарадзіўся, як свае пяць пальцаў, як назаўтра трэба, усыпаць бярозавай кашы, у свет белы, на галаве хадзіць, як на пажар, як на падбор, з глузду з’ехаць, языком і туды і сюды, а на справе нікуды, куды вочы глядзяць, з усіх ног, з розуму сысці.

14. Растлумачце значэнні фразеалагізмаў. Выдзеліце ў складзе фразеалагізмаў устарэлыя словы.

Як піліп з канапель, аршын з шапкаю, біць тылылы, голы як бізун, лускаць як арэшкі, цэлы сажань у плячах, даць волю рукам, цяпаты язык аджавалі, хоць іголке збірай, хоць да раны прылажы, як мокрае гарыць, як мыла з’еўшы, як карова языком злізала, мераць на свой аршын, не фунт ізюму, пуд солі з’есці, ні за грош прапасці, уваткнуць свае тры грошы, уставіць тры капейкі, грош цана яму.

III. Развіццёвая частка

Прачытайце ўрывак артыкула Т. Тамашэвіча “З любоўю да слова. Пра некаторыя адхіленні ад нормаў у мастацкіх тэкстах” (Роднае слова. – 2002. – № 1. – С. 50). Выкажыце ўласнае меркаванне наконт адзначанай аўтарам праблемы.

...Засмечваюць мову твораў устойлівыя звароты на “рускі лад”, яны не гучаць па-беларуску, таму “вытыркаюцца” з кантэксту, рэжучь зрок і слых. Напрыклад, *Калі паждае з кім сустрэцца, абдурьць мужа, як*

няма чаго рабіць (І. Штальманаў. Цагельня; параўн. у рускай: *как нечего делать*); *Туцацеў вакол ды каля клуба* (П. Ткачоў. Адзіны сын; параўн.: *вокруг да около*); *Яшчэ Нінка ад яго далёка адышла. Зусім два боты пара* (В. Супрунчук. Трэці сын; параўн.: *два сапога пара*).

Гэтых выслоўяў няма ні ў “Тлумачальным слоўніку беларускай мовы”, ні ў “Беларуска-рускім слоўніку” (БРС-88).

...Стылістычнай памылкай лічацца **плеаназмы** – лішнія моўныя элементы, значэнне якіх само праз сябе выводзіцца з кантэксту. Асабліва часта сустракаюцца выпадкі няўмелага выкарыстання фразеалагізмаў побач са словамі свабоднага ўжывання, якія, фактычна, з’яўляюцца мінідэфініцыямі ўстойлівых словазлучэнняў. Параўнаем: *Апрануты быў у новенькі, толькі што з-пад іголак салдацкі бушлат* (І. Штальманаў. Цагельня); *А потым ён убачыў Пятра. Не маленькага Пятра, а ўжо сталага, У ГАДАХ* (М. Даніленка. Апанаска Лугавы); *Коля ўвесь час быў пад цяжкім уражаннем бачанага, яму не верылася, што гэта ён бачыў сам НА СВАЕ ВОЧЫ* (А. Ставер. Пад канвоем); *Адных любашаўцаў колькі ходзіць сюды, а яшчэ ж і прыходзяць і прыезджаюць гараджане з Ганцавіч: блізка, ПАД БОКАМ* (І. Кірэйчык. Лес, падбелены снегам); *Два маладыя рабочыя... атрымалі першае БАЯВОЕ рэвалюцыйнае ХРЫ-ШЧЭННЕ* (А. Кучар. Аблічча часу).

IV. Эксперыментальная частка

Які фразеалагізм абыгрываецца ў эпіграме К. Крапівы на раман Ц. Гартнага?

- Якой ты мухам даў “отравы”,
- Што ўраз падохлі ўсе яны?
- А тут такая, браце, справа,
- Я прачытаў ім “Сокі цаліны”.

V. Творчая частка

1. Выпішыце з беларускіх газет і часопісаў не менш за 15 прыкладаў фразеалагізмаў, прыказак і прымавак. Вызначце мэту іх выкарыстання.

2. Падрыхтуйце кароткі тэрміналагічны слоўнік з улікам вашай спецыялізацыі.

VI. Удасканаленне арфаграфічных уменняў і навыкаў

1. Спішыце, устаўляючы, дзе трэба, прапушчаныя літары.

Смец...е, калон...ы, асярод...е, дыс...ергацыя, веліч...у, Палес...е, паўгод...е, збож...а, багац...е, тэлеграм...а, супраціўлен...е, прамен...е, сён...я, камен...е, камен...ы (чалавек), праграм...а, Філіп...іны, ван...а, Жан...а, груп...а, бярген...е, чул...івасць, капэл...а, інтэл...ігентны, лісц...е.

2. Спішыце, раскрываючы дужкі. Растлумачце правапіс складаных назоўнікаў.

(Авія) пошта, (борт) інжынер, (салон) магазін, (лейб) гусар, (ваенна) абавязаны, (дзевяноста) годдзе, (папараць) кветка, (віцэ) канцлер, (паў) яблыка, (норд) ост, (хот) дог, (паў) Беларусі, (даля) гляд, (грос) майстар, (штаб) кватэра, (фота) выстаўка, (контр) атака, (прэм'ер) міністр, анты (цыклон), (света) погляд, (мастак) марыніст, (тона) кіламетр, (обер) лейтэнант, (міні) паліто, (кока) кола, (паў) года, (паў) яблыка, (паў) Мінска.

СЕМАНТЫЧНАЯ, ЭТЫМАЛАГІЧНАЯ І МАРФАЛАГІЧНАЯ КЛАСІФІКАЦЫЯ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ

I. Тэарэтычная частка

1. Семантычныя тыпы фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці.
2. Фразеалагічныя адзінкі і часціны мовы.
3. Фразеалагічныя адзінкі беларускай мовы паводле паходжання.
4. Адрозненні фразеалагізмаў у беларускай і рускай мовах.
5. Стылістычнае выкарыстанне фразеалагізмаў у мастацкай літаратуры і тэкстах СМІ.

II. Лабараторная частка

1. Укажыце фразеалагічныя зрашчэнні, адзінствы, злучэнні.

Закінуць вудачку, біць лынды, з панталыку збіць, вераб'ю па калена, на галаве хадзіць, цюцелька ў цюцельку, чортам падшыты, садзіцца на карак, ад зямлі не адрос, вераб'ям дулі паказваць, смактаць лапу.

2. Вызначце, з якімі часцінамі мовы суадносяцца фразеалагізмы.

Стары як свет, п'яны як гразь, бывай здароў, міласці просім, хадзіць ходырам, бярозавая каша, богам пакрыўджаны, будзьце добрыя, плячысты на живот, чырвоны певень, дзяўчына на ўсе рукі, зямля ненаедная, другая маладосць, падаць духам, адлежваць бакі, калі ласка, ну і ну.

3. Выклічнікавыя фразеалагізмы падзяліце паводле семантыкі (эмацыянальныя; эмацыянальна-валявыя, пабуджальныя, фразеалагізмы-пажаданні, фразеалагізмы моўнага этыкету; фразеалагізмы-клятвы).

Дзякуй за ласку, не можа быць, няма дурных, была ў сабакі хата, дзень добры, чым хата багатая, гэтага яшчэ не хапала, нешта ў лесе здохла, ёлкі зялёныя, ісцінны бог, адсохні мне язык, праваліцца мне на гэтым месцы, слова гонару, чэснае слова, з лёгкім ветрам, хлеб ды соль, ціпун на язык, няхай бог крые, каб і духу не было, па конях.

4. Вызначце паходжанне фразеалагізмаў.

Даць дыхту, белая варона, антонаў агонь, хлеб надзённы, на край свету, блудзіць у трох соснах, легчы касцёмі, бабіна лета, дулю з макам, хоць гвалт крычы, калі ласка, хоць гаць гаці, ні даць ні ўзяць, чуць свет, гол як

сакол, як піліп з канापель, біць бібікі, на горкі яблык, даваць у хамут, раб божы, царства нябеснае, блудны сын, альма матэр, абяцанка-цацанка, вольны казак, як укопаны, finita la commedia.

5. Падбярыце да прыведзеных фразеалагічных адзінак эквіваленты з беларускай мовы.

Бабушкіны сказкі _____
Была не была _____
Всякая всячина _____
В чём душа держится _____
Кот заплакал _____
Проще пареной репы _____
Снять стружку _____
Хоть шаром покати _____
Ходить по струнке _____
Умирать со смеху _____
Сыграть в ящик _____
Два сапога пара _____

6. Параўнайце прыведзеныя пары рускіх і беларускіх фразеалагізмаў, раскрыйце іх значэнне. Якая розніца назіраецца паміж імі паводле граматычнай структуры? Да беларускіх фразеалагізмаў падбярыце сінонімы з іншай стылістычнай афарбоўкай.

Без задних ног = як пшаніцу прадаўшы, бить баклуши = абіваць лынды (бінды), в долгий ящик = да святога нігды, в кои-то веки = гады ў рады, в три шеи = у карак, во весь дух = як мага, из рук вон = нікуды не варта, нелёгкая (бес, леший, черт) меня дёрнула = чорт падаткнуў (даў), попадать в просак = трапляць у нерат, с глаз долой = прэч з вачэй, сломя голову = на скрут галавы.

7. Запішыце фразеалагізмы, групуючы іх паводле відаў стылістычнай афарбоўкі (адабрэнне, неадабрэнне, іранічнасць і г. д.).

Дзлю з макама, усе блохі падохлі, заткнуць за пояс, браць за жабры, гад печаны, апускацца на дно, варушыць мазгамі, стрымаць слова, прыйсці на памяць, вецер гуляе ў кішэнях, два боты пара.

8. Знайдзіце ў наступных прыкладах фразеалагізмы, вызначце іх стылістычную прыналежнасць (міжстылёвыя, кніжныя, размоўныя) і стылістычную функцыю ў тэксе (узвальную ці аказіянальную). Дайце ацэнку індывідуальна-аўтарскай апрацоўкі фразеалагізмаў.

1. – Брава, Бас! – пахвалу ён Садовіча. – Гэта – добры знак, што раней “бацькі” ў пекла ніхто не палез... Ну, – звярнуўся ён да настаўнікаў, – каму абрыдла настаўніцтва і хто хоча казённай кашы, – падпісвайся. (Я. К-с.).
2. – А, – сказаў Лабановіч у парыванні нейкай радасці, а ўнутры яго ўсё дрыжэла: – ці толькі свету, што панны Людмілы? (Я. К-с.).
3. Пра пасаг гаварылі нямнога. Паўтары дзесяціны – гэта была амаль палавіна ўсёй татавай гаспадаркі. Прасіць у Мікіты, Марылінага брата, больш можна было хіба толькі пазычыўшы вачэй у сабакі. Аднак сват і са сваімі вачыма не пасаромеўся патрабаваць яшчэ і карову. (Я. Брыль).
4. – Дык гаварыць з імі будзем толькі па шэрсці, – цвёрдым шэптам напамніў Лёня. (Я. Брыль).
5. Ён, па магчымасці, стараўся не звяртаць увагі на крытыку, прапусціў міма вушэй і гэтыя словы. (І. Шамякін).
6. – Ці мае сэнс весці гаворку пра пісьменнікаў “сталых” і “маладых”? Як бы там ні было, а “маладыя” на пяты наступаюць! – Наступаюць... Асабліва ў трамваях і аўтобусах угадзіны пік, і прабачэння не просяць. (ЛіМ).
7. І атэісты богу душу аддаюць. (ЛіМ).
8. Ты чаго нос павесіў? – Сесія на носе. (ЛіМ).
9. А мой лысы жанішок прытуліўся блізка. З яго сыплецца пясок, з ім ісці не слізка. (Роднае слова).

9. Знайдзіце ў сказах фразеалагізмы і вызначце стылістычныя прыёмы іх выкарыстання.

1. Калі яе не ўзяць за жабры – добра, што якраз жабры ёсць у яе, – калі не ўзяць за гэтыя жабры, дык такі свінтус грандыёзус можа шмат шкоды нарабіць. (К. К.).
2. [Шумейка:] – У духавога аркестра не хапае духу пачынаць без вас. [Наталля:] – Выдумляеце. Вы заўсёды так: што не даробіце, дык языком дагаворыце. (К. К.).
3. “Зубы з’еў на гэтым дзеле”, – хваліцца Сяргей Пятровіч. Ды гэта й праўда, я сам бачыў, што ў яго з зубамі не зусім ладна. (К. К.).
4. А нядаўна пастушкі бачылі такое дзіва, што і ў лысых падымаліся дыбам валасы: па полі совалася ваўчыца, у якой была чалавечая галава. (Я. К-с.).
5. Так і з’ясі зубы на пабегушках пісарчуком. (К. К.).

10. Запоўніце табліцу, размеркаваўшы ўстойлівыя звароты па стылях. З двума фразеалагізмамі (на выбар) складзіце сказы.

Прыняць да ведама, спажывецкая карзіна, нерухомае маёмасць, кракадзілавы слёзы, святая святых, месца пад сонцам, браць слова, гордзіць вузел, пуцёўка ў жыццё, залатая сярэдзіна, блукаючая зорка, узяць сябе ў рукі, кануць у лету, пір у час чумы, чорная дзірка, зацяжны скачок, індаеўрапейская сям’я моў, выйці ў тыраж, зорка першай велічыні, на хвасце станавіцца, персана нон грата, Асноўны Закон, трацейскі суд, дзяржаўная мова, ланцугавая рэакцыя.

СТЫЛЬ				
навуковы	афіцыйна-справавы	публіцыстычны	гутарковы	мясцанкай літаратуры

11. Знайдзіце памылкі ў выкарыстанні фразеалагічных адзінак і выпраўце іх.

1. Рыгорава душа поўнілася задавальненнем, бо ў гэтай справе ён не быў збоку прыпёку. 2. Куды ж вы, братцы? Навастрылі вушы за лёгкім хлебам. 3. Няўжо будзем чакаць з мора надвор’я? Але пакуль што гэта чаканне раўняецца чаканню з мора надвор’я. 4. Юнакі і дзяўчаты свае перакананні смела выказваюць і атрымліваюць глебу для роздуму і аналізу над тым, што хвалюе, ад кампетэнтнага субсяседніка. 5. Непадалёк ад крынічкі ўзяло свой рэй паэтычнае свята. 6. На чым “зубы з’елі” аматары лёгкай нажывы ў зубапрагэзных лабараторыях, чыгачы даведаліся 11 чэрвеня.

12. Дапішыце да фразеалагізмаў прыфразеалагічныя словы.

- ... дзе ракі зімуюць;
- ... у чорным целе;
- ... як мыш на крупы;
- ... пакуль рак свісне;

- ... у трох соснах;
- ... пра белага бычка;
- ... не з той нагі;
- ... чорным па белым;
- ... пень калоду;
- ... рукамі жар заграбаць;
- ... ва ўсю іванаўскую;
- ... сорок бочак рыштантаў.

13. Знайдзіце ва ўрыўку з паэмы Я. Коласа “Новая зямля” фразеалагізмы і вызначце іх сінтаксічную ролю.

... Дзядзька спосабаў меў многа
 Даняць праціўніка малага.
 Пайсці ў грыбы ці ў тую рыбу,
 Або паехаць у сялібу
 Ці ў млын малоць на хлеб збажынку –
 Усё гэта квапіла хлапчынку,
 Цягнула крэпенька, бывала,
 І, як рукою, злосць знімала.
 І дзядзька майстар быў на штукі,
 І быў механік на ўсе рукі:
 І дудку скруціць вам, і стрэлку,
 І нарысуе нават елку –
 Такую выштукуе цацку,
 А ў Сверхань пойдзе – купіць пляцку...
 Дык і не дзіва, што любілі,
 Што на руках яго насілі.

14. Што такое энантыясемія? Прыведзіце па два-тры прыклады энантыясеміі слоў. Знайдзіце ў пададзеных сказах фразеалагізмы, вызначце іх сэнс і пакажыце, што названая з’ява характэрна і для некаторых фразеалагізмаў.

1. Не забудзеш век-вяком ты ў бары вячэру! (Гіл.). 2. Так у сушні ў нас вядзецца век-вяком, што найболей бабы трэплюць языком, і пакуль натрэ дзесятак які льну, абрэша дзесяць раз адна адну. (Крап.). 3. Тут можна такое культурнае гняздо зрабіць, што далей некуды. І дзеці нашы будуць вучыцца, і самі хадзіць сюды будзем. (Я. К-с). 4. – Трымаў бы ты сваю псіну на ўласных каленях, – узрываецца кінааператар. – Абрядла, далей некуды. (Петр.).

III. Развіццёвая частка

Прачытайце артыкул Л. Станкевіч “Антанімічнасць у фразеалогіі і фразеалагізмы-антонімы” (Беларуская мова і літаратура. – 1998. – № 1. – С. 115–120). Зрабіце выпіскі з артыкула і падрыхтуйцеся да абмеркавання.

IV. Эксперыментальная частка

Выпішыце з “Фразеалагічнага слоўніка мовы твораў Якуба Коласа” па 10 фразеалагізмаў.

V. Творчая частка

Падрыхтуйце паведамленне на тэму “Фразеалагічная сістэма беларускай мовы ў параўнанні з рускай мовай”.

VI. Удасканаленне арфаграфічных уменняў і навыкаў

1. Устаўце прапушчаныя літары.

Ра...шпіліць гузікі, ма...чын напамін, малады сле...чы, про...ьба мас-така, ра...чыніць акно, пры...чаміць руку, ра...часаць валасы, ра...пачаць работу, ...чарсцвелы хлеб, ...біцца з дарогі, ...шыць сукенку, зрабіць бе...жадання, пя...чаны бераг, абедз...ве дзяўчынкі, па...жынаць крапіву, два экз...мпляры, фу...больны матч, ні...чымны колас.

2. Перакладзіце на беларускую мову.

Место, где когда-то было озеро; напиток из березового сока, довести до нервного состояния; лишить свободы; детеныш белки; дом, в котором живет ксендз; плохо видеть; католический монастырь; жестяная банка; закрывающаяся крышкой кадка; заготовка сена; птенец ласточки; звонить по телефону; способный на тяжелую работу; выносливый в труде; плохо слышать; ухаживать за девушкой.

ПРЫКАЗКІ, ПРЫМАЎКІ, АФАРЫЗМЫ ЯК ФРАЗЕАЛАГІЧНЫ МАТЭРЫЯЛ

I. Тэарэтычная частка

1. Месяца прыказак, прымавак і афарызмаў у фразеалогіі.
2. Якія падыходы, акрамя фразеалагічнага, існуюць пры вывучэнні прыказак і прымавак?
3. Прыказка. Крытэрыі размежавання прыказак і прымавак у навуковай літаратуры.
4. Асаблівасці ўжывання прыказак і прымавак у маўленні і тэкстах СМІ.
5. Афарызмы. Адрэчэнне афарызмаў у параўнанні з прыказкамі і прымаўкамі. Інтэртэкстуальнасць афарызмаў.

II. Лабараторная частка

1. Карыстаючыся “Слоўнікам беларускіх прыказак” І. Я. Лепшава, М. А. Якалцэвіч (Мінск, 2002) і зборнікам “Беларускія прыказкі, прымаўкі і фразеалагізмы” Ф. М. Янкоўскага (Мінск, 1992) падбярыце да прыказак і прымавак сінанімічныя.

Гусь свінні не таварыш _____
Добрае далёка чуваць, а дрэннае яшчэ далей _____
З ваўкамі жыць – па-воўчы выць _____
Міл той куток, дзе абрэзалі пупок _____
Рыбак рыбака бачыць здаляка _____
У ціхім балоце чэрці водзяцца _____
Што ў каго баліць, той пра тое і гаманіць _____
Яблык ад яблыні недалёка падае _____

2. Вызначце, якія выразы, выдзеленыя ў тэксце, адносяцца да народных выслоўяў, а якія – да афарызмаў. Раскрыце значэнне афарызмаў і вызначце крыніцу іх паходжання.

1. – І чаму гэта адбываецца?! – Як сказана – *вока за вока, зуб за зуб*. (А. Дз.). 2. І праз некалькі дзён Аляксей прыехаў з возчыкамі ў саўгас. Воранаў прыняў земляка ветліва, нават пажартаваў: *“На чужой старонцы рад сваёй варонцы”*. (А. П.). 3. Памятай заўсёды, хто твае бацькі, не забывай, што ты *мужык-беларус*, хоць і навуку маеш. Памагай усім, хто

слабейшы, хто можа прапасці, калі яму не падасі рукі ў час. (У. Д.). 4. Але ж столькі вас, баб, у хаце – помач яму будзе. – *На чужога, кажучь, спадзявайся, але і сам не агінайся*, – крышку прыплюшчыла адно вока Алеся. (В. А.). 5. А называюцца яны царскім самадзяржаўем, – падказаў Іван Тадорык і збіў прамоўцу з панталыку. – *Не лезь у пекла раней за бацьку*, – жартаўліва і ў той жа час досыць строга заўважыў Садовіч. (Я. К.).

3. Запішыце прозвішчы аўтараў крылатых выразаў і афарызмаў.

Бацькі і дзеці _____
З карабля на баль _____
Пан сахі і касы _____
Ёсць яшчэ порах у парахаўніцах _____
Спынішся – плынню адгоніць назад _____
Кожны чалавек – гэта цэлы сусвет _____
Была б свіння – а лужа будзе _____
Да славы прагня, ды вузкія ў плячах _____
Добра быць у дарозе, якую ты сам сабе выбіраеш _____
Абшарыць кішэні свае памяці _____
Пад кола, жаба, не падлазь _____
І тчэ, забыўшыся, рука, заміж персідскага ўзору цвяток радзімы васілька _____

4. Згрупуйце тэматычна і запішыце прыказкі і прымаўкі. Дапоўніце іх народнымі выслоўямі, якія вы ведаеце.

1. Паганае зерне не зрывавай, а з каранем вырывавай. 2. З кім пазнаешся, такім сам станешся. 3. Не той сябра, хто мёдам губы мажа, а той, хто праўду ў вочы кажа. 4. Рыба вады не баіцца. 5. Хто доўга спіць, той хлеб толькі сніць. 6. Салаўя песнямі не накорміш. 7. Дыму без агню не бывае. 8. Чым далей у лес, тым болей дроў. 9. Думавай звечара, а рабі зрання. 10. Адклад не ідзе ў лад. 11. На чужой старане і на печы холадна. 12. Шчасце ў кожнага пад мазалямі ляжыць. 13. На языку мядок, а ў сэрцы лядок. 14. Самая балючая рана – ад свайго дзіцяці.

5. Раствлумачце, у якой жыццёвай сітуацыі ўжываюцца прымаўкі, якія выступаюць як своеасаблівыя формулы этыкету. Прывядзіце ўласныя прыклады.

1. Чым багаты, тым і рады. 2. Сядзем радком, пагаворым ладком. 3. У нагах праўды няма. 4. За пастой грошы не плацяць. 5. Не ў службу, а ў

дружбу. 6. Памагай бог. 7. Госць на парог – гаспадыня за пірог. 8. Гасцям гадзі, але і сябе не галадзі. 9. Каб ваш ложкак добра скрыпаў і да году сыноч выпяў.

6. Успомніце прыказкі, якія перадаюць змест прыведзеных па-беларуску.

У сталяра дзверы паломаны (араб.).

У труса ад цені дрыжаць калені (малд.).

Без працы пернікаў не купіш (укр.).

Голаму сарочка сніцца (афган.).

---

7. Закончыце пачатыя прыказкі. Раствлумачце іх сэнс.

1. Кінь за сабою ... 2. Узяўся за гуж ... 3. Рыхтуй сані летам ... 4. Пагонішся за двума зайцамі ... 5. Лепш сніцца ў руках ... 6. Адна галава добра ... 7. Чулі звон ... 8. За што купіў ... 9. Не наеўся ... 10. Не адкладвай на заўтра ... 11. Той нічога не страціць ... 12. Хто ўлетку танцуе ...

8. Раствлумачце значэнне крылатых слоў і вызначце, з якіх старажытных міфаў яны паходзяць.

Рубікон перайсці, арыядніна ніць, аўгіевы стаўні, ахілесавы пяты, геркулесавы слупы, гордзіеў вузел, траянскі конь, танталавы пакуты, пірава перамога, дамоклаў меч, вісячыя сады Семіраміды, яблык разладу.

III. Развіццёвая частка

Выпішыце са “Слоўніка беларускіх прыказак” І.Я. Лепешава, М.А. Якал-цэвіч (Мінск, 2002) па 15 прыкладаў.

IV. Экспериментальная частка

Запішыце ў сшыткі крылатыя выслоўі з лацінскай мовы і вывучыце іх на памяць.

Scientia potentia est. – Веды – сіла.

Alma mater. – Маці, якая корміць (з павагай да роднай навучальнай установы).

Dum spiro, spero. – Пакуль дыхаю – спадзяюся.

Alter ego. – Другое “я” (мой двойнік).

Per aspera ad astra. – Праз цярні – да зорак.

Tertium non datur. – Трэцяга не дадзена.

Homo sum, humani nihil a me alienum puto. – Я чалавек, і нішто чалавечнае мне не чужое.

V. Творчая частка

Падрыхтуйце рэферат ці вуснае паведамленне на тэму “Птушкі ў фразеалогіі”. Выкарыстайце артыкул А. Л. Садоўскай “*Славей* у фразеалогіі і народнай культуры славян” (Славянскі мир на порозе III тысячагоддзя: матэрыялы Міжнароднага навучнага канф., Гомель, 15–16 мая 2001 г. – С. 243–245).

VI. Удасканаленне арфаграфічных уменняў і навыкаў

Утварыце прыметнікі ад наступных назоўнікаў.

Беласток, узбек, дэпутат, сусед, дзекабрыст, таварыш, славак, казах, чэрвень, восень, конь, юнак, Абхазія, Прага, Івацэвічы, Клецк, Кембрыдж, камендант, таварыш, асветнік, індус, швед, Гомель, Любань, Маларыга.

ЛЕКСІКАГРАФІЯ

I. Тэарэтычная частка

1. Прадмет і задачы лексікаграфіі. Сучасны стан і тэндэнцыі развіцця.
2. Энцыклапедычныя і лінгвістычныя слоўнікі.
3. Віды лінгвістычных слоўнікаў. Змест слоўнікавага артыкула ў лінгвістычным слоўніку.
4. Тлумачальны слоўнік і кампаненты яго слоўнікавага артыкула.
5. Перакладныя слоўнікі.
6. Дыялектныя (краёвыя) слоўнікі.
7. Арфаграфічныя і арфаэпічныя слоўнікі.
8. Слоўнікі сінонімаў, паронімаў, амонімаў-паралексаў.
9. Этымалагічныя, гістарычныя, тэрміналагічныя, марфемныя і словаўтваральныя слоўнікі.
10. Слоўнікі эпітэтаў, слоўнікі мовы пісьменніка.
11. Анамастычныя слоўнікі.
12. Частотныя слоўнікі.
13. Асацыятыўныя слоўнікі.
14. Фразеалагічныя слоўнікі.
15. Праблематыка тэарэтычнай лексікаграфіі. Стварэнне навуковай тыпалогіі слоўнікаў, распрацоўка слоўнікаў новых тыпаў. Выпрацоўка прынцыпаў лексікаграфічнай інтэрпрэтацыі слоў. Перспектывы лексікаграфічнай працы.

II. Лабараторная частка

1. Супастаўце слоўнікавыя артыкулы “Беларускай Энцыклапедыі” (БелЭн) і “Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы” (ТСБМ).

Укажыце на адрозненні энцыклапедычных артыкулаў ад лінгвістычных паводле іх будовы і зместу. Прывядзіце прыклады.

2. Супастаўце структуры слоўнікавых артыкулаў *чырвань*, *качан* і *зямляк* у ТСБМ і “Беларуска-рускім слоўніку” (БРС).

Укажыце на адрозненні ў падачы і вытлумачэнні значэнняў полісемі і монасем. Прывядзіце прыклады.

3. Карыстаючыся “Тлумачальным слоўнікам беларускай мовы”, растлумачце значэнні слоў. Даведайцеся ў “Беларуска-рускім слоўніку”, якія перакладаюцца на рускую мову.

Цяпельца, дзік, ляшчына, баравіна, краскі, гасцяванне, ільнянішча, прысак, глюга, знічка, кувель, буслянка, анігадкі, аплік, алей, акавіта, браткі, вылівак, ваўкалак, бярозавік, жорны, жабурынне, кабета, кляштар.

4. Ахарактарызуйце слоўнікавыя артыкулы з “Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы” (Мінск, 1985. – Т. 3) паводле геаграфіі выкарыстаннага лексічнага матэрыялу, актыўнасці (пасіўнасці), словаўтварэння і пад.

5. Выпішыце са слоўніка С.М.Грабчыкава “Цяжкія выпадкі ўжывання блізкіх па гучанню слоў” (Мінск, 1977) артыкулы да прыведзеных слоў.

Адменны – адметны _____
Гарбар – грабар _____
Квадрат – квадрант _____
Ганаровы – ганарлівы _____
Дзейны – дзейсны _____
Гарысты – горны _____
Дрэўка – дрэўца _____
Абагуліць – абагульніць _____

6. З дапамогай “Слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў” М. К. Клышкі (Мінск, 1976) складзіце сінанімічныя рады да слоў *бяды, вядомы, лёс, світанне, хутка, вочы*. Ахарактарызуйце слоўнікавы артыкул.

7. Карыстаючыся “Слоўнікам паронімаў беларускай мовы” С. М. Грабчыкава (Мінск, 1994), растлумачце значэнні слоў.

Аселіца – аселішча, аўсянік – аўсянка, бульбоўнік – бульбянішча, дрэўка – дрэўца, заранка – зарніца, каледж – калеж.

8. З дапамогай “Слоўніка беларускай мовы” (Мінск, 1987) пастаўце націск у прыведзеных ніжэй словах.

Металургія, каўчук, садавіна, загадзя, кухонны, вярба, ялавічына, дыспансер, імя, вусы, арахіс, агрэст, абраз, аберуч, знахар, ракушка, куліна-

рыя, камбала, рэмень, лопух, на працягу, мысленне, статут, рэмень, пуловер, труфель, трапеза, тварог, украінец, фартух, форзац, хрысціянін, цагляны, цяжар, шэсцьдзесят, ядловец.

9. Выпішыце са “Слоўніка эпітэтаў беларускай мовы” Н. В. Гаўрош (Мінск, 1998) вобразныя азначэнні да словаў *вусны, вочы, рукі, мора*.

10. Выпішыце з “Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы” слоўнікавыя артыкулы да слоў *сорок, маслякі, баравік, сарафан, пуня, гумно*.

11. Выпішыце з “Фразеалагічнага слоўніка беларускай мовы” І. Я. Лепешава (Мінск, 1993) 5 слоўнікавых артыкулаў фразеалагічных адзінак.

12. Паназірайце, як апісваюцца словы *назоўнік, водару* розных слоўніках.

III. Развіццёвая частка

Выпішыце слоўнікі беларускай мовы (аўтар, назва, месца і год выдання), групуючы іх па тыпах: тлумачальныя, перакладныя, дыялектныя, арфаграфічныя, марфемныя, словаўтваральныя, фразеалагічныя, частотныя, асацыятыўныя і г. д.

IV. Эксперыментальная частка

Выпішыце са “Слоўніка асабовых імён” М.Р. Судніка (Мінск, 1965) ці з кнігі У. Юрэвіча “Слова жывое, роднае, гаваркое...” (Мінск, 1992) тлумачэнне вашага імя, яго паходжанне.

V. Творчая частка

Падрыхтуйце паведамленне на тэму “Геаграфічныя назвы – гэта народнае паэтычнае афармленне краіны”. Абавязкова даведайцеся пра гісторыю назвы горада ці вёскі, дзе Вы нарадзіліся.

VI. Удасканаленне арфаграфічных навыкаў і ўменняў

1. Вялікая ці малая літара?

(Б)арадулінскі радок, (д)зень (н)езалежнасці, (д)ом (у)рада, часопіс “(п)олымя”, (в)ялікае (к)няства (л)ітоўскае, будучыя (к)упалы, (з)аслужаны (д)зьяч (м)астацтваў, (б)еларускае (б)арока, (г)асцініца “(б)еларусь”, (м)агеланаў (п)раліў, (к)раіны (б)алтыі, адна (у)нцыя, (м)іжнародны (ж)аночы (д)зень, (б)оская (м)аці.

2. Перакладзіце на беларускую мову.

Модем, стирать, текучесть, лифтёр, сортировка, тигр, Катерина, тепловатый, бортик, затверделый, тимофеевка, выделение, дискуссия, дёготь, дюраль, Денисов, федеральный, ходьба, детектив, твердыня, тенёк, репортёр, тина, цистерна, тюлень, телячий, гипотенуза, тернистый, телятина, Дмитрий, шахтёр, Державин, Тимирязев, модерн, античный, Дездемона, антистатик, антенна, отель, автоматика, твердеть, тубетейка, Дедюля, катет, растирать, гадюка, теплушка, Давыденко, вахтёр, Тютчев, математик, гостевой, потешаться, бытийный, статика, тигель, водянистый, Отелло, антители, атеизм, девятка, бактерия, надежда, дверь, холестерин.

БЕЛАРУСКАЯ ФРАЗЕАГРАФІЯ

I. Тэарэтычная частка

1. Фразеаграфія.
2. Характарыстыка найбольш значных слоўнікаў беларускай фразеаграфіі.
3. Паметы ў фразеалагічных слоўніках.
4. Будова слоўнікавага артыкула ў ФСБМ.
5. Аналіз слоўнікаў народна-дыялектнай мовы.
6. Перакладныя фразеалагічныя слоўнікі.

II. Лабараторная частка

1. Прачытайце ў кнізе І. Я. Лепшава “З народнай фразеалогіі: дыферэнцыяльны слоўнік” (Мінск, 1991. – С. 63–64) апісанне фразеалагізмаў *сабачая радасць*¹ і *сабачая радасць*². З якіх частак складаецца слоўнікавы артыкул?

2. Назавіце асноўнае прызначэнне этымалагічных слоўнікаў. Прачытайце ў “Этымалагічным слоўніку фразеалагізмаў” І. Я. Лепшава (Мінск, 2004) слоўнікавыя артыкулы фразеалагізмаў *як піліп з канпель, курыць фаміям, курам на смех, гог і магог, з мухі зрабіць слана*. Якія элементы уключае ў сябе слоўнікавы артыкул?

3. Выпішыце з “Руска-беларускага слоўніка” 3 фразеалагізмы, кампаненты якіх у беларускай і рускай мовах часткова супадаюць, і 3 фразеалагізмы, якія поўнасьцю адрозніваюцца кампанентамі.

4. Выпішыце з ФСБМ па тры фразеалагізмы, якія кіруюць родным, давальным і месным склонам.

III. Развіцёвая частка

Знайдыце ў кнізе І. Я. Лепшава “У слоўніковую скарбонку” (Гродна, 1999. – С. 21–43) новыя фразеалагізмы *адкуль ногі растуць, выціраць ногі, па вялікім рахунку, святло ў канцы тунеля* і ахарактарызуйце іх.

IV. Экспериментальная частка

На якія тыпы падзяляюцца аднамоўныя фразеалагічныя слоўнікі літаратурнай мовы паводле іх прызначэння? Адлюстрыце свой адказ у выглядзе схемы.

V. Творчая частка

Напішыце сачыненне-мініяцюру, ужываючы фразеалагізм *бабіна лета* ў розных значэннях.

VI. Удасканаленне арфаграфічных уменняў і навыкаў

1. Запішыце словы па-беларуску. Растлумачце прычыны адрозненняў у беларускім і рускім напісанні слоў.

Свислочь, печь, отрежь, ешь, мышь, дождь, ночь.
Обь, дробь, сыпь, глубь, верфь, кровь, степь.
Букварь, ширь, дверь, четырьмя, теперь, снегирь, проверь.

2. Дадайце да слоў прыстаўкі і запішыце новыя словы.

з- / с- – казаць, жаць, даваць, пісаць, ехаць, есці, сыпаць;
без- / бес- , бяз- / бяс- – крайні, доказы, сонны, шумны, ідэйны;
аб- – мяняць, тачыць, клеіць, ход, ехаць;
раз- / рас- – біць, ліць, веяць, чысціць, капаць, парадак.

ТЭСТАВЫ КАНТРОЛЬ

Лексікалогія. Лексікаграфія

Прозвішча, імя _____ № групы _____
Колькасць набраных балаў _____

Частка А (практычная)

1. Адзначце сказы, у якіх падкрэсленыя словы ўжыты ў пераносным значэнні:

__ Каля ляснога агню, на якім весела гарэла ламачча, Андрэй Іванавіч рыхтаваўся да чарговай прыёмкі драўніны.
__ Вялікая крыўда і абурэнне гарэлі ў яе вачах.
__ Глядзіць у вокны зімні вечар.
__ Маўчала возера ў тумане ды вербы плакалі ў цішы.

2. Адзначце радкі, у якіх усе словы з'яўляюцца сінонімамі.

__ Абстрактны, адцягнены;
__ алегарычны, пераносны, іншасказальны;
__ подпіс, аўтограф, ініцыялы.

3. Адзначце пары слоў, у якіх не назіраецца з'ява сінаніміі.

__ Квадрат – квадрант;
__ успомніць – прыгадаць;
__ узорны – узорысты;
__ разнявольваць – занявольваць.

4. Дапішыце абсалютныя сінонімы.

Урач – _____
Смелы – _____
Пець – _____
Ваўчыца – _____
Полісемя – _____

5. Адзначце пары слоў, у якіх назіраецца з'ява антаніміі.

__ Будаўнік – дойд;   __ грэцкі – грэчаскі;
__ рубеж – мяжа;   __ радавацца – смуткаваць.

6. У прыведзеных сказах назіраецца з’ява сінаніміі (1), антаніміі (2), аманіміі (3).

- Яйка раз чубатка знесла – адразу мышка яго знесла.
 Чакаць, пакуль росы сцяжынка страсе, і слухаць у ранішнім геме, як галкі ступаюць па гулкай страсе, нібы не сваімі нагамі.
 Як прыйдзе холад на палі, збірай бульбоўнік і палі.

7. Адзначце радкі, у якіх выдзеленыя словы ўжыты ў якасці тэрмінаў.

- Магнітнае *поле*;
 поле кветак;
 электрычнае *поле*;
 поле збажыны.

8. Адзначце словазлучэнні з парушанымі нормамаі лексічнай спалучальнасці.

- Гурбы снегу;
 перадавы авангард;
 публікаваць сваю аўтабіяграфію;
 прэйскурант рознічных цэн.

9. Падкрэсліце ў сказах амонімы і вызначце іх тып.

- Ой, вы дзеці, мае дзеці, дзе ж мне шчасце сваё дзеці.
 Кавалі зброю кавалі, каб іх каралі каралі.
 Як брыльянты, гінуць росы на зялёнай сенажаці: сонца косы нашы косы не даюць паўдня ім знаці.

10. Адзначце амаформы.

- Лячу; настрой; бор; тры; бокс.

11. Знайдзіце і падкрэсліце чацвёртае “лішняе”.

- Алегарычны, пераносны, іншасказальны, другасны.
Скласці галаву, як гром з яснага неба, адкінуць ногі, трапіць да Абрама.

12. Адзначце рады слоў, у якіх выкарыстоўваецца толькі спрадвечна беларуская лексіка.

- Жаданне, вясёлка, бусел, вопратка;
 алешнік, хустка, дранікі, штанга;

- трэнер, вецер, мяшок, сарочка;
 раніца, жаданне, мара, коўдра;
 апошні, гаманіць, разлік, рыдлёўка.

13. Адзначце рады слоў, у якіх выкарыстоўваецца беларуская безэквівалентная лексіка.

- Сцізорык, кажан, крапіва;
 дубэльты, прысак, выцінанка;
 дранікі, крыжачок, бяроза.

14. Адзначце запазычаныя словы.

- Вотчына;
 масіўны;
 парада;
 ушчуваць;
 бяроза.

15. Растлумачце значэнні наступных слоў.

- Дзяды _____
Дажынкi _____
Куфель _____

16. Адзначце рады слоў, якія адносяцца да лексікі абмежаванага ўжытку.

- Дом, дзяўчына, цудоўны, ранішні;
 горад, страх, ямб, серавадарод;
 прыгон, чало, стол, араты;
 фунт, магнат, дукат, рэкрут;
 лемантар, матацьклет, дамоўка, кулідка, пуны.

17. Адзначце рады слоў, якія адносяцца да пасіўнай лексікі.

- Сястра, краіна, дзіця, маці;
 брат, бацькаўшчына, аршын, саха;
 феодал, стражнік, ловы.

18. Вызначце, з якой мовы запазычаны словы.

- Кантата; атаман;
 кашнэ; факстрот;

___ фрыкадэлькі;   ___ пэндзаль;
___ штанга;   ___ адэкалон.

19. Падкрэсліце ў кожнай лексічнай групе словы-гістарызмы.

Крышталь, баярын, вясун;
даўніна, бурштын, саўнаргас;
чынш, уласнік, фурманка.

20. Падкрэсліце архаізмы і растлумачце іх значэнні.

Паходня, маёнтак, жандар _____
Пілігрым, калітка, баярын _____
Атрамант, іспыт, рада _____

Частка В (тэарэтычная)

21. Параўнайце лексічнае і граматычнае значэнне слова _____

22. Унутраная форма слова – _____

23. Дайце азначэнне тэрмінам.

Амалексы _____
Амографы _____
Амафоны _____

24. Дайце азначэнне тэрміну “энантысемія”.

25. Што такое аксюмаран? Прывядзіце прыклады.

26. Прывядзіце прыклады “сцёртых”, або “мёртвых”, метафар.

27. Назавіце аўтара “Слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў”

28. Назавіце дыялектныя слоўнікі

29. Назавіце аўтара “Слоўніка іншамоўных слоў”

30. Запішыце, якім чынам падаюцца значэнні мнагазначных слоў у тлумачальных слоўніках.

ТЭСТАВЫ КАНТРОЛЬ

Фразеалогія. Фразеаграфія

Прозвішча, імя _____ № групы _____
Колькасць набраных балаў _____

Частка А (практычная)

1. Падкрэсліце ў сказах фразеалагізмы і растлумачце іх значэнні.

Сімяон Полацкі стаяў ля вытокаў першага ў Расіі тэатра, створанага ў 1672 годзе пры двары цара Аляксея Міхайлавіча.

Напрадвесні, ставячы на кон жыццё, яна сама арганізавала ўцёкі палонных.

2. Адзначце сказы, у якіх ужыты фразеалагізмы.

___ Не дайшоў ён і да сярэдзіны вёскі, як з аднаго двара пачуў ён знаёмы голас.

__ Старыя і маладыя дрэвы спляліся пышным веццем. І сонечныя прамяні, што дасягаюць зямлі, нібы прапушчаны праз яго.

__ Там магіла ёсць брацкая ў лузе за вёскай Лажыны, там хлапцы беларускія чэсна галовы злажылі.

__ Шмат у каго гарэла вока на гэта непыльнае месца, але не было за што зачапіцца, каб зняць чалавека і паставіць другога.

3. Вызначце стылістычную прыналежнасць фразеалагізмаў.

- __ Скаліць зубы;
- __ заблудзіцца ў трох соснах;
- __ святая святых;
- __ ахілесавы пяты.

4. Адзначце фразеалагізмы са значэннем “хутка”.

- __ Адным духам;   __ лістам падшыты;
- __ на злом галавы;   __ без аглядкі.

5. Дапішыце да прапанаваных фразеалагізмаў прыфразеалагічныя словы.

- _____ Як мыш на крупы;
- _____ як піліп з канпель;
- _____ на горкі яблык;
- _____ напразілы бог.

6. Вызначце тып фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці.

- _____ Хоць бы дзікі;
- _____ кесарава кесараві;
- _____ выносіць смецце з хаты;
- _____ расквасіць нос;
- _____ трымаць камень за пазухай;

7. Вызначце марфалагічны склад фразеалагізмаў.

- _____ Не з баязлівага дзесятка;
- _____ з усіх ног;
- _____ пад мухай;
- _____ біць лынды;
- _____ дуба даць.

8. Адзначце прыслоўныя фразеалагізмы.

- __ Лета летаваць;
- __ сіднем сядзець;
- __ плячом к плячу;
- __ як мыла з’еў;
- __ вядомая рэч.

9. Адзначце сінанімічныя фразеалагізмы.

- __ Ні кала ні двара; __ даць стракача;
- __ гол як сакол; __ даць перцу.
- __ ні хаты ні лапаты;

10. Вызначце крыніцу паходжання фразеалагізмаў.

- _____ Біць бібікі;
- _____ раб божы;
- _____ як піліп з канпель;
- _____ пакуты Тантала;
- _____ homo sapiens.

11. Падбярыце да фразеалагізмаў беларускія адпаведнікі.

- Сбить с толку – _____
- Два сапога пара – _____
- Сыграть в ящик – _____

12. Якія віды вар’іравання сумяшчаюцца ў пададзеных камбінаваных варыянтах?

- Аблівацца (залівацца) слязамі (слязьмі) _____
- Божа < мой > літасцівы _____
- Каменьчык (каменьчыкі) у агарод (гарод) _____

13. Пазначце, да якіх стылістычных разрадаў адносяцца фразеалагізмы: міжстыльвыя (1), размоўна-бытавыя (2), кніжныя (3).

- Глядзець другімі вачамі ( ), вочы пазычаць ( ), знайсці сваё месца ( ), брацца за розум ( ), развесіць вушы ( ), прыйсці на памяць ( ).

14. Падкрэсліце патрэбныя па сэнсе словы.

Следам за ... (дзедам, бацькам, братам);
страляць ... (вачыма, патронамі, поглядам);
таўчы ваду ў ... (рэшаце, ступе, бочцы);
паміж ... (молатам і кавадлам, днём і ноччу, зімой і летам).

Частка В (тэарэтычная)

15. Класіфікацыя фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці іх кампанентаў належыць... _____

16. У “Фразеалагічным слоўніку беларускай мовы” І.Я. Лепшава (Мінск, 1993) змешчана:

- ___ каля 6 тысяч слоў;
- ___ каля 5 тысяч фразеалагізмаў;
- ___ 6 тысяч фразеалагізмаў;
- ___ каля 6 тысяч фразеалагізмаў;
- ___ 15 тысяч фразеалагізмаў.

17. Дайце азначэнне тэрміна “некрацізм”.

_____

18. Фразеалагічныя антонімы – гэта ... _____

_____

19. Пералічыце прыкметы фразеалагічных адзінстваў _____

_____

20. Прывядзіце прыклады фразеалагічных слоўнікаў мовы пісьменніка

_____

_____

ТЭКСТЫ ДЛЯ ПЕРАКЛАДУ

Рембрандт

Рембрандт не сразу стал большим портретистом. Он прошел через долгие годы исканий, опытов, изучения все новых и новых выражений лица. Около ста раз он рисовал самого себя, раскрывая в каждом автопортрете различные черты своего характера. Он стремился передать в портрете не какой-то один момент, а всю биографию человека, раскрывая как можно глубже его внутренний мир и проникая в самые далекие уголки человеческой души. Для того чтобы суметь это передать на холсте, надо было много и напряженно работать.

Ученики внимательно следили, как продвигается вперед работа учителя. Каждый день, пока на полотно падал яркий свет, художник работал. Стоя, сидя или расхаживая перед мольбертом, он накладывал мазки – то свободные, то лежащие плотным слоем, то почти совсем прозрачные. Чувствовалось умение заставить краску излучать блеск драгоценных камней и сказочный свет. Мазки ложились на полотно, не выделяли, не подчеркивая, контура изображенного предмета. Он как бы лепил форму одними штрихами. Что-то не понравилось – и он изменил то, что казалось уже готовым. Но вот какая-то часть картины ему кажется законченной – и он рассказывает ученикам о том, как он этого достиг. Он учит их, как растереть и смешать краски, как обжечь уголь для рисования. Он внушает, что только знание материалов живописи еще не делает из живописца настоящего художника. Надо наблюдать, надо учиться видеть, надо вглядываться в окружающую природу и делать зарисовки. Но и этого мало. Следует изучать чувства человека – горе, ужас, радость, смех, слезы – и уметь это передать. Как и Леонардо да Винчи, Рембрандт советовал всегда иметь при себе альбом для эскизов, чтобы заносить в него все, что встретится на прогулке в окрестностях города или на его улицах. Он считал, что художника делает великим не то, что он изображает, а то, насколько правдиво он воссоздает в своих произведениях природу и умеет раскрыть внутреннюю сущность человека.

Интерес к человеку с его сложнейшими душевными переживаниями стоит у Рембрандта на первом плане. Человека он будет изображать в портретах и столь же ярко расскажет о нем в картинах, написанных на мифологические и библейские темы.

(По М. Андреевой)

Парсюковыя скачкі

Хутка можна будзе рабіць стаўкі на парсюкоў-бегуноў і выйграць грошы.

Адразу некалькі свінакомплексаў у Магілёўскай вобласці цяпер рыхтуюць парсючкоў на скачкі. “Піянерамі” гэтай справы выступілі мсціслаўцы.

Спачатку ўсе сельскія раёны адмаўляліся ад арганізацыі парсюковай “Формулы-1”, бо ніхто не ведаў, як падступіцца да дрэсіроўкі жывёлін. А потым, прызналася загадчыца аддзела культуры Мсціслаўскага райвыканкама Алена Пачтавая, прыйшоў азарт: прыцягнуць увагу людзей незвычайным прадстаўленнем, на якім да таго ж можна яшчэ і зарабіць.

Мсціслаўскі свінакомплекс “Віхра” цяпер трэніруе шэсць парсючкоў. Ім усім 2 – 2,5 месяца, важаць яны да 30 кілаграмаў. Іх харчуюць звычайным камбікормам, і ніякай дадатковай хіміі – хоць допінг-кантроль для гэтых бегуноў не прадугледжаны. Інтэнсіўныя трэніроўкі – штодзень.

Першыя пробныя парсюковыя скачкі адбыліся ў Мсціславе на свяце горада і выклікалі ў публікі нават ажыятажны інтарэс. “Зорак” забігаў Машку, Ваську і Чарныша апранулі ў спецыяльныя капялюшкі і фартухі. Невялікі загон для скачак зрабілі з драўніны і сеткі-рабіцы. У ім парсюкам трэба было прабегчы літаральна некалькі метраў пад крыкі і ўлюлюканне натоўпу.

Усім хацелася не толькі паглядзець, як бягуць парсюкі, але і паставіць грошы на сімпатычных свінак. Стаўка на парсюка – 1 тысяча рублёў. Пляці грошы і атрымай каляровую картку, па якой потым можна атрымаць выйгрыш. У выйгрышы фонд паступае 70 працэнтаў грошай, 30 працэнтаў ідуць арганізатарам.

Дарэчы, паводле першага вопыту мсціслаўцаў, найбольш кемлівымі і прыдатнымі для спартыўнай кар’еры аказаліся парсюкі беларускай чорна-пярэстай пароды. Яны хутчэй за іншых разумеюць, што трэба імкліва бегчы да міскі з харчамі, якая стаіць у канцы загоны.

А вось у ЗАТ “Агракамбінат «Зара»”, дзе таксама рыхтуюць трох белых парсючкоў да скачак, прымяняюць іншыя метады дрэсіроўкі. Як расказаў намеснік старшыні па жывёлагадоўлі Алег Зуеў, у парсюкоў аказаўся лепш развіты не харчовы, а галасавы рэфлекс: яны хутчэй бягуць на голас свайго трэнера Валянціны. Жанчына трэніруе трох “спартсменаў” двойчы на дзень, па паўгадзінкі. Два тыдні доўжыцца падрыхтоўка, і ў “Зары” спадзяюцца, што іх парсюкі дзесятка метраў на скачках прабягуць паспяхова.

Акрамя таталізатара, мяркуецца, можна будзе і набыць парсюкоў-бегуноў. Пераможцаў забігаў мяркуюць выставіць на аўкцыён.

Парсюковыя скачкі стануць першым падобным вопытам у Беларусі і, магчыма, будзе пакладзены пачатак новаму гульнявому бізнэсу, які будзе мець папулярнасць.

(Звязда. – 2006. – 6 кастрычніка)

Альфред Нобель

Альфред Нобель быў выдаючымся шведскім изобретателем, прамышленніком і бізнесменом. Он сделал немало открытий в химии, ему принадлежит ряд изобретений в области промышленной технологии. Его компании работали в двадцати странах. Всего он достиг сам, не имея никакого начального капитала: его отец, промышленник, обанкротился.

Нобель никогда не учился ни в университете, ни даже в школе. Все свои знания он добыл самостоятельно, изучая научные труды и читая книги. К двадцати годам он уже был выдающимся химиком и лингвистом, владел русским, немецким, французским и английским языками. Нобель не был односторонним, ограниченным человеком. Он интересовался литературой и философией, много размышлял о смысле жизни. Он мечтал о том времени, когда прекратятся войны и между всеми народами наступит вечный мир. Ученый изобрел динамит, чтобы облегчить труд горняков и строителей. Взрывая горные породы, рабочие освобождались от тяжелого ручного труда. Однако вскоре динамит стал использоваться в различных войнах как оружие. Изобретение, сделанное во имя человека, оказалось направленным против человека. Это известие потрясло изобретателя.

Альфред Нобель был очень богат, но жил скромно. Почти все свои деньги тратил на различные научные исследования и помощь беднякам. Когда ему предложили финансировать работы над собственным грандиозным памятником, он ответил: “Я лучше позабочусь о желудках живых людей, чем о своей посмертной славе”. Нобель вообще был очень скромным, всячески избегал известности и искренне недоумевал, почему о нем так много говорят и пишут. “Я ничем не заслужил славы и не имею никакого желания быть знаменитым”, – говорил он.

Личная жизнь Нобеля не сложилась. Он никогда не был женат, не имел детей. Всю силу своей нерастроченной любви он отдал человечеству.

Альфред Нобель умер в 1896 году. Все свои сбережения и проценты с них он завещал на премии за выдающиеся научные открытия, литера-

турные произведения и успешную деятельность, направленную на защиту мира. Нобелевская премия – самая почетная премия в мире. Когда мы читаем в газетах о ее очередном лауреате, то всегда с благодарностью вспоминаем скромного и великого человека, именем которого названа эта премия.

(По И. Я. Кленецкой)

Мо, панядзелкі ўзяць ды адмяніць?

Заходняя статыстыка сцвярджае, што ракавога дня “пятніцы, 13” баіцца кожны пяты еўрапеец. У нас аналагічных сацыялагічных даследаванняў пакуль не праводзілася, але многія беларусы таксама пачынаюць нервавацца ў такую пятніцу з самага ранку.

Давайце паглядзім на гэта практычна. У прынцыпе, у гэты дзень усе непрыемнасці, страты, няўдачы (і выпадковыя, і запланаваныя) можна смела спісваць на “чорную” пятніцу, а на пытанне ў вачах шэфа наконт нявыкананага аб’ёму работ толькі разводзіць рукамі і горка ўздыхаць: “Пятніца, 13-е, аднак...”. Галоўнае, каб начальства падзяляла вашы погляды і пранікала трагізмам і напружанасцю моманту. Інакш не да ночы згаданая пятніца можа ўскладніцца вымовай з занясеннем (у асабістую справу, працоўную кніжку, у твар...). Прыкрыўшыся “чортавым днём”, паспрабуйце “адкасіць” ад усіх ускладзеных на вас і ўзятых добраахвотна (хутчэй за ўсё вы былі ў стане памутнення свядомасці) абавязкаў. Хай жонка (муж), дзеці, цешча (святкоў), сябры (спіс па жаданню пашыраецца) – пачакаюць. Сёння ж ПЯТНІЦА, 13-Е!

Аматарам у асалоду папалохаць сябе і акаляючых прапаную не абмяжоўвацца толькі пятніцамі, на якія прыпадае 13-е чысло (іх на год прыходзіцца небагата), а хандрыць кожны панядзелак. Паводле даследаванняў Кліфа Арналса з універсітэта Кардзіфа, абнародаваных у пачатку 2005 года, самым страшным і небяспечным у той год быў дзень 24 студзеня (панядзелак). Для вылічэння Арналс прыдумаў спецыяльную формулу: $[W+(D-d)] \times TQMxNA$, дзе W – гэта надвор’е, D – вашы даўгі, d – грошы, T – час, які прайшоў пасля Раства, Q – час, на працягу якога вы сябе дрэнна адчуваеце, M – узровень матывацыі, NA – жаданне дзейнічаць і хоць нешта змяняць. Застаецца ўсё перамножыць: дрэннае надвор’е, доўгія ночы, кароткія дні, цяжкія будні, якія кантрастуюць з перадсвяточнай мітуснёй і сустрэчамі з сябрамі. Здрыгануцца ад памеру даўгоў і сціпласці аклада, прамачыць слязой крытычна нізкі ўзровень асабістай матывацыі і атрафію жадання што-небудзь мяняць, паспрабаваць узгадаць, калі вы ў

апошні час добра сябе адчувалі. Ну? Не вельмі аптымістычна? Гэта формула для душэўных мазахістаў.

Паводле самых апошніх даных, нагоду для хандры можа даць любы панядзелак. Менавіта ў гэты дзень тыдня з-за парушэнняў працы сэрца людзі паміраюць часцей, чым у астатнія 6 дзён. Шатландскія вучоныя вызначылі, што колькасць лятальных выпадкаў сярод мужчын па панядзелках узрастае ў 20 разоў, у жанчын – у 15. Асноўныя прычыны: стрэс з-за непазбежнага вяртання на працоўнае месца, плюс значныя алкагольныя “ўліванні!” на працягу ўік-энда (“суботняе п’янства”). У выніку сэрца не вытрымлівае. Некаторым дастаткова разбуральнага ўздзеяння натуральнага гармона стрэсу – карцізола, які можа парушыць сардэчны рытм ці раптоўна спыніць сэрца. Узрост ахвяры стрэсу асабага значэння не мае. Асабліва характэрна намалёваная карцінка для жыхароў Аўстраліі, Еўропы і ЗША. У Японіі “правіла панядзелка” працуе толькі ў дачыненні да мужчын. Японскія жанчыны часцей паміраюць па суботах. У кітайцаў найбольш небяспечнымі для жыцця лічацца выхадныя. Каб дажыць да аўторка, медыкі раяць не злоўжываць алкаголем на ўік-энд і – узгадаць пра непазбежны чарговы працоўны тыдзень з радасцю. Безумоўна, даць параду куды прасцей, чым яе прытрымлівацца. У наступны панядзелак праверым.

(Звезда. – 2006. – 13 кастрычніка)

Багрово после Чурасова

Багрово было очень печально зимою, а после Чурасова должно было показаться матери моей еще печальнее. Расположенное в долине между горами, заваленное сугробами снега, из которых торчали соломенные крыши крестьянских изб, – Багрово произвело ужасно тяжелое впечатление на мою мать. Но отец и даже я с радостью его увидели. Отец провел в нем свое детство, я начинал проводить. В самом деле, в сравнении с богатым Чурасовым, похожим на город, это были какие-то зимние юрты кочующего народа. В Чурасове крестьянские избы с большими окнами стояли как-то высоко и весело; вокруг них и на улице снег казался мелок: так все было уезжено и укатано; господский двор вычищен, выметен, и дорога у подъезда усыпана песком; около двух каменных церквей также все было прибрано. В Багрове же крестьянские дворы так занесло, что к каждому надо было выкопать проезд, господский двор, по своей обширности, еще более смотрел какой-то пустыней; сугробы казались еще выше, и по верхушкам их, как по горам, проложены были уединенные тропинки в

кухню и людские избы. Все было тихо, глухо, пусто. Строения, утонув в снегу, представлялись низенькими, не похожими на прежних себя. Я сам не могу надивиться, как все это не казалось мне мрачным и грустным... Сурка с товарищами встретил нас на дворе веселым, приветным лаем; две девчонки выскочили посмотреть, на кого лают собаки, и опрометью бросились назад в девичью; тетушка выбежала на крыльцо и очень нам обрадовалась, а бабушка – еще больше: из мутных, бесцветных и как будто потухших глаз ее катились крупные слезы. Она благодарила отца и особенно мать, целовала у ней руки. Тут я почувствовал всю цену твердости добродушного моего отца, с которой не могла сладить богатая тетка, отдававшая ему все свое миллионное имение и привыкшая, чтоб каждое ее желание исполнялось. К большому огорчению матери, мы нашли целую половину дома холодной. Бог знает из какой экономии бабушка, не ожидавшая нашего возвращения ранее последнего пути, не приказала топить именно наши комнаты. Делать было нечего: мы все поместились в тетушкиной комнате, а тетушка перешла к бабушке. Через три дня порядок восстановился, и мы поселились на прежних наших местах.

Обогащенный новыми книгами и новыми впечатлениями, которые сделались явственнее в тишине уединения и ненарушимой свободы, только после чурасовской жизни вполне оцененной мною, я беспрестанно разговаривал о том и о другом со своей матерью и с удовольствием замечал, что я стал старше и умнее, потому что мать и другие говорили, рассуждали со мной уже о том, о чём прежде и говорить не хотели. Жизнь наша потекла правильно и однообразно.

(С. Аксаков).

Левитановская осень

Все пейзажи И.И. Левитана хороши. Живописец-передвижник, он вошел в историю русского художественного искусства как создатель пейзажа-настроения, которому присущи богатство поэтических ассоциаций. Светлое, мажорное настроение передают такие произведения Левитана, как “Март”, “Озеро. Русь”; скорбная одухотворенность отличает полотно “Над вечным покоем”; тонкий лиризм пронизывает картину “Осенний день. Сокольники”. Богата палитра художника, и все же, кого ни спроси, каждый уверенно скажет, что излюбленной темой живописи Исаака Левитана была русская осень.

Что бы ни рисовал живописец, с течением времени его мысль все чаще останавливалась на осени. Правда, он написал и несколько превос-

ходных весенних вещей, но это почти всегда была весна, похожая на осень.

Левитан, подобно Пушкину, Тютчеву, Есенину и многим другим, ждал осени как самого мимолетного и дорогого времени года. Он не мог налюбоваться тем, как осень снимала с лесов, полей, со всей природы густые цвета, смывала дождями зелень. Рощи постепенно делались сквозными. Темные краски лета сменялись робким золотом, пурпуром и серебром. Воздух становился чище, холоднее, и дали были гораздо глубже, чем летом.

Осень на картинах Левитана очень разнообразна. Невозможно перечислить все осенние дни, нанесенные им на полотно. Левитан оставил около ста “осенних” картин, не считая этюдов.

На них были изображены знакомые с детства вещи: стога сена, почернелые от сырости, маленькие реки, кружащие в медленных водоворотах палую листву, одинокие золотые березы, еще не обитые ветром, небо, похожее на тонкий лед, косматые дожди над лесными порубками. Но во всех этих пейзажах – что бы они ни изображали – лучше всего передана печаль прощальных дней, сыплющихся листьев, гнивающих трав, тихого гудения пчел перед холодами и предзимнего солнца, едва заметно прогревающего землю.

(По К. Паустовскому).

“Ні хваста вам, ні лускі!”

Рэпартаж з гумарам з выстаўкі, прысвечанай захапленню самых праўдзівых людзей краіны – паляўнічых і рыбаловаў.

“Во дзе трэба рыбу лавіць!” – аж млеюць ад захаплення і зайздрасці адначасова мужыкі, назіраючы ў двух велізарных акварыумах ладных шчупакоў, карпаў, карасёў, вялікіх таўсталобікаў і сома, невялікую, у параўнанні з гэтымі гігантамі, сцерлядзь – усяго больш за дзесяць відаў жывых рыб. Гэтыя шырокафарматныя “экраны з вадой” прама насупраць уваходу на спецыялізаваную выстаўку “Паляванне і рыбаловаўства. Восень-2006” устанавіла разам з іншымі ўзорамі сваёй прадукцыі ААТ “Доследны рыбгас «Сялец»” Бярозаўскага раёна.

Побач з выставачным павільёнам усе жадаючыя сапраўды могуць набыць жывую рыбу гэтага ж рыбгаса – карпа і таўсталобіка прыкладна па 4,5 тысячы рублёў за кілаграм. А заўзятыя рыбаловы-аматары, аплаціўшы пакупку, могуць нават папрасіць прадаўца перакінуць ім рыбіну праз прылавак. Навошта? Каб потым дома на законных падставах заявіць хатнім, што сам, уласнымі рукамі злавіў яе. Жартую, вядома. Хоць,

па праўдзе, якая рыбалка ці паляванне без своеасаблівага гумару, які недасведчаны чалавек можа часам і не зразумець?!

... “Што нельга рабіць падчас рыбалкі? – нясецца з дынамікаў чарговае пытанне ад арганізатараў конкурсаў і віктарын для наведвальнікаў. – Лічыць у садку рыбу! Бо як палічыце, лічы, прапала, нічога больш не зловіш”.

Адбыўшы чарговы конкурс, наведвальнікі імгненна разбрыдаюцца па ўласных інтарэсах: спінінгісты – да ўпадабаных катушак і блешняў, аматары падводнага палявання – да падводных ружжаў і гідракасцюмаў. Цікавяцца навінкамі, кансультуюцца з прадстаўнікамі фірмаў па вытворчасці прынад. Пералічваець нейкія цэны, думаю, бессэнсоўна – настолькі вялікі выбар прадукцыі тут прадстаўлены. Пачынаю шукаць нешта адметнае і літаральна адразу бачу велізарнае чучала сазана, побач – шчупака, акунька.

Да вырабаў таксідэрмістаў – чучалаў ваўкоў, лісаў, дзікоў і г.д. (яны таксама шырока прадстаўлены ў экспазіцыях) большасць з нас ужо неяк прызвычаліся. А рыбы – справа не такая распаўсюджаная, хоць навінкай яе назваць нельга. І тым не менш людзі цікавяцца менавіта чучаламі рыб.

– Ведаеце, літаральна ўчора злавіў шчупака, – пачынаю я далёк (ну які рыбалоў не любіць крыху зманіць, а ўжо журналісту, які здабывае інфармацыю для чытачоў, спадзяюся, такі грэх можна дараваць цалкам). – На цэлых пяць кілаграмаў (я ж не сказаў – дзесяць!). І мне так спадабаліся вашы ўзоры рыбалоўных трафеяў, што я вырашыў зрабіць са шчупака чучала і паставіць яго на вечную памяць у сваім хатнім кабінце. Колькі гэта будзе каштаваць?

Менеджар, на жаль, адразу не змог даць канкрэтнага адказу, але пасля выстаўкі я ўсё ж дабіўся свайго. Каштаваць такое задавальненне (для вагі ў пяць кілаграмаў) будзе 120–140 умоўных адзінак. Свежую рыбу трэба весці таксідэрмістам на працягу дня пасля здабычы трафея, калі выпусціць вантробы і пакласці ў маразілку – хоць праз год.

Вялікай цікавасцю карысталіся і экспазіцыі для паляўнічых. Тыя ж чучалы звяроў, птушак, пано з іх выкарыстаннем (сапраўдныя творы мастацтва, на мой погляд), актыўна здымалі і на лічбавыя фотаапараты, і на камеры мабільных тэлефонаў. Тут жа можна было набыць і медальёны пад таксідэрмічныя вырабы – ад 17 тысяч рублёў за самы просты да 320 тысяч за адмысловы, са штучнай невялікай галавой дзіка. Паляўнічыя з інтарэсам вывучалі прапановы па арганізацыі тураў як асобных лягасаў, так і нацыянальных паркаў, запаведнікаў і заказнікаў. Скарыстацца гэтымі

паслугамі могуць не толькі “людзі з ружжом”, але і звычайныя аматары актыўнага адпачынку, турысты.

Выстаўку, якая будзе праходзіць у выставачным павільёне “Белэкспа” па вуліцы Я. Купалы, 27 у Мінску да 15 кастрычніка, на мой погляд, варта наведаць усёй сям’ёй. Нават калі ў ёй няма ні паляўнічых, ні рыбаловаў (хоць у апошнім выпадку ў гэта верыцца з цяжкасцю – любы хоць бы аднойчы трымаў вуду ў руках, а значыць, ужо рыбалоў-аматар). Паверце, выдаткаваныя грошы на білеты акупяцца. Тут можна падпісацца на шэраг выданняў, асабіста я набыў карту аднаго з раёнаў Беларусі. Вам абавязкова прыйдуцца даспадобы шматлікія сувеніры, якія вы наўрад ці зможаце знайсці ў іншых магазінах. Напрыклад, вялікую свечку ў выглядзе... пянёк (вельмі натуральнага, дарэчы) коштам 12–15 тысяч рублёў. А як вам набор турыста “Адважны” за 29 тысяч рублёў. Калі ў вашых сяброў-знаёмых з пачуццём гумару ўсё ў парадку, ён ім спадабаецца абавязкова. У набор уваходзяць: рулон камуфляжнай туалетнай паперы, воданепранікальны чахол для рулона туалетнай паперы, свісток з надпісам “Свішчы – сам ведаеш калі”, і корак (прабачце за цытату!) “І не такі панос спынялі”. З больш дарагіх і шыкоўных сувеніраў – фуражка для “марскога (або рачнога) ваўка”: з натуральнай скуры, белы колер (Астап Бендэр зайздросціць), але за 360 тысяч рублёў. Але калі ў вас ужо ёсць яхта ці катэр (калі што, ля ўваходу на выстаўку стаіць узор), пагадзіцеся, для поўнага шчасця можна аддаць і такія грошы...

(Звязда. – 2006. – 14 кастрычніка).

Дедушкин мед

Мед – это чудодейственное вещество, сосредотачивающее в себе целебную силу разнообразных цветов, так что если даже одна чайная ложка меда, то и в этой ложке есть от каждого цветка по крохотной капельке. Оттого мед так сравнительно дешев, что его на земном шаре пока что много.

Совсем еще недавно процветало в Оленине несколько крупных пасек – семнадцать пчелиных семей, из них одиннадцать превосходных.

У дяди Федя, помнится, пасека обнесена была высоким, глухим забором. Доски положены поперек, горизонтально, скорее стена, чем забор. Огораживали они не весь сад, лишь небольшое пространство, примыкающее ко двору, и было там летом безветренно и жарко, словно бы в другом климате. Забор поднимался чуть ли не на три человеческих роста, во всяком случае, выше вишневых деревьев. Сделано это было для того, по

разумению дяди Феди, чтобы пчелы, покидая пасеку и возвращаясь, вынуждены были бы подниматься высоко от земли, не натыкались бы на играющих вокруг ребятешек и вообще на соседей и не жалили бы их понапрасну. Впрочем, забор, пожелтевший, потемневший от времени, тронутый кое-где трухлявинкой, обросший внизу высокими зонтичными и крапивой, прекрасно вписывался в летний деревенский пейзаж и не бросался в глаза.

Были на пасеках омшаники, то есть специальные утепленные, пропитанные запахами воска и пчел избушки. Тут же груды осиновых гнилушек, и рамки, и запасные улья, и вошина, и всякие пчеловодческие принадлежности.

Постепенно пасеки стали исчезать. Старики умирают, молодежь уезжает в город, из окрестных деревенок переезжают в центральные усадьбы, и надо обладать особым вкусом и пристрастием, чтобы, преодолевая стиль жизни современной центральной усадьбы колхоза, еще и разводить пчел.

А я по-прежнему хожу на базар и выспрашиваю у пчеловодов, из каких они мест, да с каких цветов у них мед, да, нюхая, наклонившись над ведром, стараюсь вспомнить в эту минуту, как же пах тогда, в детстве, дедушкин мед в липовой кадке. И все мне кажется, что дедушкин мед был душистее. Надо попробовать бы намазать на черный хлеб, да где возьмешь теперь деревенского, кислого, черного хлеба!

(По В. Солоухину).

Жанчына ў гармоніі са светам

Сёлета на раённае свята з нагоды Дня маці ў Брэсцкім раёне запрашаны творчыя асобы. Акрамя сваёй асноўнай справы жыцця – выхавання дзяцей – гэтыя жанчыны змаглі атрымаць творчае прызнанне, напрыклад, выдалі паэтычныя зборнікі, маюць дыпламы розных аглядаў-выстаў народных рамёстваў, выступаюць у знакамітых калектывах.

Як паведаміла начальнік упраўлення па працы і сацыяльнай абароне Брэсцкага райвыканкама Ірына Семянюк, на свята ў Чэрненскі Дом культуры прыедуць паэтэсы: Галіна Жорж з Гершонаў, Святлана Будкова са Страдзечы, Вера Пракаповіч з Чэрняў. Таццяна Лук’янюк з Астрэмечавы прывязе свае цудоўныя вырабы з саломкі, а жыхарка Тамашоўкі Таццяна Дзенісавец абяцала захапіць з сабой карціны-вышыванкі, якія атрымалі прызнанне на многіх культурных форумах. Свята задумана так, каб галоўныя яго героі не толькі адпачывалі, але і самі парадавалі астатніх сваёй

творчасцю. Вечар назвалі “Жанчына ў гармоніі са светам”. Адны прачытаюць вершы, другія заспяваюць. Выступіць і актрыса Брэсцкага тэатра драмы і музыкі Алена Савосціна, маці чацвярых дзяцей, жыхарка вёскі Мухавец. Асабліва чакаюць на свяце яго шаноўных гасцей – Героюў Сацыялістычнай працы Ніну Пятроўну Дудчык і Галіну Фёдараву Скакун.

(Звязда. – 2006. – 14 кастрычніка).

Слова пацана і сякерай не высекчы

Спявак Віктар Каліна так спяшаецца жыць і ўсё паспяваць, што нават ягоная кніга “Генералы двароў” пазначана будучым 2007 годам. Насамрэч твор у жанры сучаснага баевіка, заснаваны на рэальных падзеях і багата прыпраўлены фантазіяй аўтара, выйшаў у Маскве ў верасні гэтага года. Прычым выдадзена была кніжка ў рэкордна кароткі тэрмін, усяго за месяц – звычайна працэс займае ад 2 да 6 месяцаў. А “хросным бацькам” у літаратуры для Каліны выступіў не хто-небудзь, а Віктар Дацэнка – вядомы расійскі пісьменнік-мільянер (аўтар 86 кніг), сцэнарыст, прадзюсар, рэжысёр (фільмы “Па мянушцы Звер”, “Чорныя берэты” і “Трыццатага знішчыць” знаёмыя многім)...

Пазнаёміліся будучыя сябры ў Маскве на невялікай вечарыны, дзе Дацэнка святкаваў уласны юбілей, а Каліна спяваў. Песні Віктару-старэйшаму спадабаліся, – уласна, таму і пагадзіўся прагледзець літаратурныя вопыты Віктара-малодшага, хоць нічога асаблівага і не чакаў. “Дастаткова складана выбіць слязу з чалавека, які прайшоў Афган і дзве турмы, але ад некаторых сцэн у кнізе “Генералы двароў” слёзы наварочваліся, – перадае свае ўражанні Віктар Дацэнка. – Прачытайце кнігу – паверце, і вы будзеце плакаць”.

Ацэнка творчасці беларускага спевака аказалася настолькі высокай, што расійскае выдавецтва “Зебра-Е”, дзе, між іншым, нароўні з Дацэнкам друкуюцца Эдвард Радзінскі і Таніна Гуэра (італьянскі апэратар, які працаваў з легендарным рэжысёрам Феліні), прыняло рукапіс без чаргі і нават аплаціла 50 працэнтаў 5-тысячнага тыражу. У сваю чаргу, Віктар Каліна адмовіўся ад ганарару, узяўшы замест грошай палову тыражу. Яе, дарэчы, хоць зараз гатовы выкупіць у спевака беларускія распаўсюджвальнікі.

– Пісаць я спрабаваў даўно, яшчэ гадоў 10 таму, – без лішняй сціпласці прызнаецца Каліна. – Але рабіў гэта збольшага для сябе, даваў прачытаць жонцы і выкідваў. Потым аднойчы за ноч прачытаў кнігу аднаго

знакамітага графамана і вырашыў, што здольны напісаць не горш. Працаваў па 6–8 гадзін у дзень – і ў выніку за месяц напісаў кнігу.

Паводле слоў Віктара Каліны, ужо напісана каля 100 старонак новага літаратурнага серыялу, які таксама будзе суправаджацца серыяй кліпаў. Увогуле, аргыст сябе пісьменнікам не лічыць, з падачы Віктара Дацэнкі называецца літаратарам – але “ў бліжэйшыя 20–30 гадоў” спыняцца не збіраецца, кажа, што гісторый з ягонага жыцця і з жыцця сяброў хопіць яшчэ на 10 і больш кніг. А ў яго самога, упэўнены, хопіць сіл паспрабаваць сябе ў новым амплуа – акцёрскім. Беларускі спявак заяўлены на вялікую ролю ў новым фільме Віктара Дацэнкі. Дый у серыяле паводле ўласнай кнігі “Генералы двароў”, вытворчасцю якога зацікаўлена буйная расійская тэлекампанія, таксама сыграе.

* * *

Папулярнага шансанье ў кнізе завуць Віктар Дваржэўскі, яго каханую – цыганка Аліса. А ў сюжэце пераплецены бандыцкія прытоны і дарагія рэстараны, верныя сябры і непрадказальныя здраднікі, падзеі ў Беларусі і ў Афганістане... Думаецца, у адной кнізе ўсё гэта не змесціцца? Вельмі нават змясцілася! І не толькі проза, але і вершы – Віктара Каліны і Сяргея Сухамліна. Такі лірычна-гераічны экшн у стылі шансон атрымаўся.

(Звязда. – 2006. – 4 верасня)

Літаратура

I. Асноўная

1. Антанюк, Л. А. Беларуская навуковая тэрміналогія / Л. А. Антанюк. – Мінск, 1987.
2. Беларуская мова: у 2 ч. Ч. 1: Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія. Лексікалогія. Марфемная будова слова і словаўтварэнне. Марфалогія / пад рэд. Л. М. Грыгор’евай. – 4-е выд. – Мінск, 2001.
3. Бурак, Л. І. Сучасная беларуская мова. Практычныя заняткі / Л. І. Бурак, В. П. Красней, У. М. Лазоўскі. – Мінск, 1989.
4. Бурак, Л. І. Сучасная беларуская мова / Л. І. Бурак. – Мінск, 1985.
5. Гаўрош, Н. В. Сучасная беларуская мова: зборнік практыкаванняў / Н. В. Гаўрош. – Мінск, 1981.
6. Кавалёва, М. Ц. Сучасная беларуская літаратурная мова. Уводзіны. Лексікалогія. Фразеалогія. Лексікаграфія. Фразеаграфія. Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія: вучэб. дапаможнік для ВНУ/ М. Ц. Кавалёва. 3-е выд., дапрац. і дап. – Мінск, 1993.
7. Красней, В. П. Грані слова / В. П. Красней. – Мінск, 1986.
8. Красней, В. П. Лексіка і фразеалогія беларускай мовы / В. П. Красней. – Мінск, 1982.
9. Красней, В. П. Сучасная беларуская мова. Лексікалогія. Фразеалогія / В. П. Красней, У. М. Лазоўскі, І. М. Шчарбакова. – Мінск, 1984.
10. Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / АН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа; пад рэд. А. Я. Баханькова. – Мінск, 1994.
11. Лепешаў, І. Я. Практыкум па лексікалогіі і фразеалогіі: дапаможнік / І. Я. Лепешаў. – Гродна, 2001.
12. Лепешаў, І. Я. Практыкум па беларускай мове: вучэб. дапаможнік / І. Я. Лепешаў, Г. М. Малажай, К. М. Панюціч. – Мінск, 2005.
13. Наркевіч, А. І. Практычны курс сучаснай беларускай літаратурнай мовы / А. І. Наркевіч. – Мінск, 1992.
14. Плотнікаў, Б. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б. А. Плотнікаў, Л. А. Антанюк. – Мінск, 2003.
15. Плотнікаў, Б. А. Лексіка і фразеалогія беларускай мовы: вучэб. дапаможнік / Б. А. Плотнікаў. – Мінск, 2004.
16. Слова і фразеалагізм у літаратурным і дыялектным кантэксте / пад рэд. Г. М. Малажай. – Брэст, 2004.
17. Сцяцко, П. У. Уводзіны ў мовазнаўства: дапаможнік / П. У. Сцяцко. – Гродна, 2001.
18. Сямешка, Л. І. Курс беларускай мовы / Л. І. Сямешка, І. Р. Шкраба, З. І. Бадзевіч. – Мінск, 1996.
19. Юргелевіч, П. Я. Курс сучаснай беларускай мовы з гістарычнымі каментарыямі / П. Я. Юргелевіч. – Мінск, 1974.
20. Янкоўскі, Ф. М. Сучасная беларуская мова / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск, 1984.

II. Развіццёвая

1. Анічэнка, У. В. Асновы культуры маўлення і стылістыкі: вучэб. дапаможнік для студэнтаў філал. факультэтаў ВНУ / У. В. Анічэнка [і інш.]. – Мінск, 1992.
2. Беларуская мова: энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мінск, 1994.
3. Герасімчык, І. А. Фразеалагічныя паронімы сучаснай беларускай літаратурнай мовы: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук / І. А. Герасімчык; Гродзенскі дзярж. ун-т імя Янкі Купалы. – Гродна, 2003.
4. Гуліцкі, М. Ф. Нарысы гісторыі беларускай лексікаграфіі / М. Ф. Гуліцкі. – Мінск, 1978.
5. Даўгулевіч, Н. М. Англіцызмы і амерыканізмы ў сучаснай беларускай мове / Н. М. Даўгулевіч // Роднае слова. – 2005. – № 2. – С. 26–28.
6. Даўгулевіч, Н. М. Лайкра, скотч, хот-дог: новая запазычаная лексіка побытавай сферы / Н. М. Даўгулевіч // Роднае слова. – 2003. – № 6. – С. 40–42.
7. Лепешаў, І. Я. Сучасная беларуская літаратурная мова: спрэчныя пытанні: дапам. для студэнтаў філал. спецыяльнасцей ВНУ / І. Я. Лепешаў. – Гродна, 2002.
8. Лепешаў, І. Я. Фразеалогія ў творах К. Крапівы: стылістычнае выкарыстанне фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск, 1976.
9. Лукашанец, А. Г. Беларускія сацыялекты XIX стагоддзя: вопыт тыпалагічнага апісання / А. Г. Лукашанец. – Мінск, 1999.
10. Моўныя адзінкі і кантэкст / Э. Д. Блінава [і інш.]. – Мінск, 1992.
11. Руденко, Е. Н. Вот вам и драг с дропом, или компьютерный жаргон глазами лингвиста / Е. Н. Руденко // Славянский мир на пороге III тысячелетия: материалы Междунар. науч. конф., Гомель, 15–16 мая 2001 г. / Бел. гос. ун-т транспорта, Гомел. обл. обществ. об-ние “О-во Кирилла Туровского”; редкол.: В. И. Коваль [и др.]. – Гомель, 2001. – С. 241–243.
12. Старычонак, В. Д. Полісемія ў беларускай мове (на матэрыяле субстантываў) / В. Д. Старычонак. – Мінск, 1997.
13. Толкач, А. А. Маладзёжны слэнг / А. А. Толкач // Культура мовы і грамадства: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 5–6 снежня 2002 г. / Бел. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка; рэдкал.: П. А. Міхайлаў [і інш.]. – Мінск, 2002. – С. 223–227.
14. Юрэвіч, У. М. Слова жывое, роднае, гаваркое... / У. М. Юрэвіч. – Мінск, 1992.
15. Уласевіч, В. І. Амбасада, улётка, імпрэза: запазычаныя з польскай мовы ў сучасным беларускім перыядычным друку / В. І. Уласевіч // Роднае слова. – 2003. – № 5. – С. 39–42.
16. Усціновіч, А. К. Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны (XIV–XVIII стст.) / А. К. Усціновіч. – Мінск, 1975.
17. Харлицкий, М. С. Новые явления в лексике современных масс-медиа (язык периодики) / М. С. Харлицкий // Язык и социум: материалы V Междунар. конф., Минск, 6–7 декабря 2002 г. / Бел. гос. ун-т, филол. факультет; редкол.: Л. Н. Чумак [и др.]. – Мінск, 2003. – Ч. 1. – С. 159–160.

18. Шур, В. В. 3 гісторыі ўласных імёнаў / В. В. Шур; пад рэд. П. У. Сцяцко. – Мінск, 1993.
19. Шчэрбін, В. К. Тэарэтычныя праблемы беларускай лексікаграфіі / В. К. Шчэрбін. – Мінск, 1996.

III. Даведчая

1. Абабурка, М. В. Дыялектызмы ў творах беларускіх савецкіх пісьменнікаў. Кароткі слоўнік-даведнік / М. В. Абабурка. – Мінск, 1979.
2. Бардовіч, А. М. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, М. М. Круталевіч, А. А. Лукашанец. – Мінск, 2000.
3. Бардовіч, А. М. Марфемны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, Л. М. Шакун. – Мінск, 1989.
4. Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / склад. Ф. М. Янкоўскі, прадмова Д. Я. Бугаёва. – Мінск, 2004.
5. Болсун, А. І. Руска-беларускі фізічны слоўнік беларускай мовы / А. І. Болсун. – Мінск, 1993.
6. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў: у 2 т. / А. М. Булыка. – Мінск, 1999.
7. Гілевіч, Н. І. Дыялектны слоўнік. Лексіка. Фразеалагізмы. Прыказкі, прымаўкі, прыгаворкі. Параўнанні / Н. І. Гілевіч. – Мінск, 2005.
8. Грабчиков, С. М. Межъязыковые омонимы и паронимы: опыт русско-белорусского словаря / С. М. Грабчиков. – Мінск, 1980.
9. Грабчыкаў, С. М. Слоўнік паронімаў беларускай мовы / С. М. Грабчыкаў. – Мінск, 1994.
10. Клышка, М. К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М. К. Клышка. – Мінск, 1993.
11. Крылатыя выразы ў беларускай мове: тлумачальны слоўнік / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў, 2004.
12. Лазоўскі, У. М. Слоўнік антонімаў беларускай мовы / У. М. Лазоўскі. – Мінск, 1994.
13. Лепешаў, І. Я. У слоўнікавую скарбонку: навуч. дапаможнік па спецкурсах “Праблемы фразеалагічнай стылістыкі” і “Прыказкі як моўныя адзінкі” / І. Я. Лепешаў. – Гродна, 1999.
14. Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск, 1993.
15. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск, 2004.
16. Лепешаў, І. Я. Слоўнік беларускіх прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Мінск, 2002.
17. Лобан, М. П. Арфаграфічны слоўнік / М. П. Лобан, М. Р. Суднік. – Мінск, 1990.
18. Мажэйка, Н. С. Частотны слоўнік беларускай мовы. Гутарковая мова / Н. С. Мажэйка, А. Я. Супрун. – Мінск, 1989.

19. Мажэйка, Н. С., Супрун, А. Я. Частотны слоўнік беларускай мовы. Паэзія / Н. С. Мажэйка, А. Я. Супрун. – Мінск, 1992.
20. Малажай, Г. М. Сучасная беларуская мова: Слова. Перыфраза. Фразеалагізм / Г. М. Малажай. – Мінск, 1992.
21. Насовіч, І. І. Слоўнік беларускай мовы / І. І. Насовіч. – Мінск, 1983.
22. Никитина, Т. Г. Словарь молодежного сленга / Т. Г. Никитина. – М., 2003.
23. Пазнякоў, М. П. Слоўнік эпітэтаў беларускай літаратурнай мовы / М. П. Пазнякоў. – Мінск, 1988.
24. Пономарев, В. Т. Бизнес-сленг для “новых русских”: словарь-справочник / В. Т. Пономарев. – Донецк, 1996.
25. Слоўнік беларускай мовы. Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне / пад рэд. М. В. Бірылы. – Мінск, 1987.
26. Слоўнік мовы Скарыны / склад. У. В. Анічэнка. – Мінск, 1977 – 1994. – Т. 1–3.
27. Слоўнік мовы Янкі Купалы: у 8 т. / склад. У. А. Борык, рэдкал.: А. В. Ляшчынская [і інш.]. – Мінск, 2003. – Т. 6: Анамастыка.
28. Старычонак, В. Д. Слоўнік амонімаў беларускай мовы / В. Д. Старычонак. – Мінск, 1991.
29. Сцяцко, П. У. Дыялектны слоўнік: (з гаворак Зэльвеншчыны) / П. У. Сцяцко. – Мінск, 1970.
30. Сцяцко, П. У. Слоўнік народнай мовы Зэльвеншчыны / П. У. Сцяцко. – Гродна, 2005.
31. Тураўскі слоўнік: у 5 т. / склад.: А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, І. Я. Яшкін. – Мінск, 1982–1987.
32. Фразеалагічны слоўнік мовы твораў Якуба Коласа / пад рэд. А. С. Аксамітава. – Мінск, 1993.
33. Цігова, А. І. Асацыятыўны слоўнік беларускай мовы / А. І. Цігова. – Мінск, 1981.
34. Шкраба, І. Р. Самабытнае слова. Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі (у рускамоўным дачыненні) / І. Р. Шкраба. – Мінск, 1994.
35. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / АН Беларусі; рэд. Г. А. Цыхун. – Мінск, 1978–1993. – Вып. 1–8.
36. Юрчанка, Г. Ф. Сучасная народная лексіка / Г. Ф. Юрчанка. – Мінск, 1993–1998. – Ч. 1–3.
37. Янкова, Т. С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны / Т. С. Янкова. – Мінск, 1982.
38. Янкоўскі, Ф. М. Крылатыя словы і афарызмы / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск, 1960.
39. Яшкін, І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія / І. Я. Яшкін. – Мінск, 1971.

З М Е С Т

Тлумачальная запіска	3
Праграма практыкума	5
Слова ў сістэме мовы. Сістэмныя адносіны ў лексіцы	9
Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання	19
Лексіка нацыянальнай мовы паводле сферы выкарыстання	25
Беларуская фразеалогія	33
Семантычная, этымалагічная і марфалагічная класіфікацыя фразеалагізмаў	39
Прыказкі, прымаўкі, афарызмы як фразеалагічны матэрыял	45
Лексікаграфія	49
Беларуская фразеаграфія	53
Тэставы кантроль. Лексікалогія. Лексікаграфія	55
Тэставы кантроль. Фразеалогія. Фразеаграфія	59
Тэксты для перакладу	63
Літаратура	75

Вучэбнае выданне

Шасцярнёва Лілія Георгіеўна

**ЛЕКСІКА. ФРАЗЕАЛОГІЯ.
ЛЕКСІКАГРАФІЯ (ФРАЗЕАГРАФІЯ)**

**Практыкум на курсе
«Сучасная беларуская мова»**

для студэнтаў спецыяльнасцей

Е 1-23 01 08 – Журналістыка

Е 1-23 01 07 – Інфармацыя і камунікацыя

Е 1-23 01 09 – Міжнародная журналістыка

Е 1-23 01 10 – Літаратурная работа

Тэхнічны рэдактар *Н. А. Гулейчык*
Камп'ютэрная вёрстка *В. І. Клянціцкай*

Падпісана да друку 11.10.2006 г. Фармац 60x84/16. Папера афсетная.
Гарнітура Таймс. Ум. друк. арк. 4,59. Ул.-выд. арк. 4,01. Тыраж 100.

Звярстана і надрукавана ў вучэбна-выдавецкай лабараторыі
факультэта журналістыкі Белдзяржуніверсітэта
220007, г. Мінск, вул. Маскоўская, 15.